

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

“Ibland hamnar man där”

- Överlämningen i förskolan ur ett genusperspektiv

Ida Årstein och Martina Tornfalk
Förskolläraryrket

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LÖXA1G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: HT/2017
Handledare: Osa Lundberg
Examinator: Pia Williams
Kod: HT17-2920-014-LÖXA1G

Nyckelord: Förskola, Genus, Överlämning, Normer, Feministisk poststrukturell teori

Abstract

Förskolan är en plats där jämställdhet mellan könen är ett grundläggande värde och där verksamheten ska motverka traditionella könsroller. Forskning visar dock att pedagoger bemöter tjejer och killar olika samt att bemötandet grundar sig i de förväntningar man har på hur tjejer och killar bör vara, bete sig eller se ut. Utifrån detta har vi i denna studie valt att undersöka på vilka sätt pedagogerna bemöter barnen vid överlämningen i förskolan samt om det är någon skillnad i bemötandet mellan tjejer och killar. Vi vill också undersöka vilka normer kopplade till kön det går att urskilja i pedagogernas bemötande gentemot barnen samt i deras tankar om kön och genusarbete. För att ta reda på detta har vi valt att göra en fallstudie med observationer och intervju som metod. Vi har utgått från en feministisk poststrukturell teori där omvärlden ses som en ständigt pågående social konstruktion. Inom denna teoribildning strävar man efter att utmana normer om kön och språket ses som en central del då det inte beskriver verkligheten utan istället ses som en social konstruktion som förmedlar en bild av verkligheten som bygger på föreställningar och normer. Våra viktigaste resultat är att vi inte kommit fram till några större skillnader i pedagogernas sätt att umgås med barnen i överlämningssituationen. De rutiner överlämningen visat sig ha och som pedagogerna betonat, har inte visat på några skillnader mellan könen. De skillnader vi sett i bemötandet har dock legat i språkliga uttalanden i form av könskategoriseringar samt uttalanden i förhållande till barnens olika utseendeattribut. Utifrån resultatet har vi kunnat urskilja en jämställdhetsnorm, tvåkönsnorm, hegemonisk maskulinitet som norm och femininitetsnormer samt att det finns motstridigheter mellan dessa då pedagogerna både upprätthåller och gör motstånd mot dem samtidigt som de konkurrerar med varandra.

1 Förord

Under vår tid som förskollärostudent och speciellt under detta examensarbete har vi läst otaliga texter som alla har belyst det faktum att ett arbete inte skriver sig självt. Detta tyckte vi började likna en klyscha, men under arbetets gång började vi känna tacksamhet. En tacksamhet över att vi har alla dessa människor omkring oss som stöttar oss i vårt examensarbete vilket har varit en process med krav på mycket tankeverksamhet. Vi vill därför först av allt tacka förskolan där vi utfört vår studie med dess chef, pedagoger, vårdnadshavare och barn som alla välkomnat oss. Ett extra stort tack vill vi ge till pedagogerna på den avdelning där vi utfört studien. Utan ert intresse och engagemang hade arbetet med denna studie blivit mycket svårare, men vi vill även tacka er för att ni låtit oss ta del av er verksamhet och för att ni har gjort oss peppade på att komma ut och arbeta som förskollärare.

Vidare vill vi tacka vår handledare Osa Lundberg. Tack för ditt stöd och dina ständigt kommande kommentarer, du har bidragit med nya värdefulla perspektiv vilka har fått oss att tänka och utveckla vår studie. Sist av allt vill vi även tacka varandra för att vi alltid varit där för varandra under arbetets gång och för lojaliteten i ansvarsfördelningen.

Göteborg, januari 2018.

Ida Årstein & Martina Tornfalk.

2 Innehållsförteckning

1 FÖRORD	1
2 INNEHÅLLSFÖRTECKNING	1
3 INLEDNING	1
3.1 SYFTE	2
3.1.1 <i>Frågeställningar:</i>	2
3.2 DISPOSITION	2
4 TIDIGARE FORSKNING	3
4.1 FORSKNING OM HUR PEDAGOGER SKAPAR KÖN I FÖRSKOLAN	3
4.1.1 <i>Forskning om pedagogers syn på kön</i>	4
4.1.2 <i>Könsnormer och språkanvändning</i>	5
4.2 FORSKNING OM ÖVERLÄMNINGEN I FÖRSKOLAN	6
5 TEORETISK UTGÅNGSPUNKT OCH CENTRALA BEGREPP	7
5.1 FEMINISTISKT POSTSTRUKTURELL TEORI	7
5.1.1 <i>Normer</i>	8
5.1.2 <i>Positionering</i>	8
6 METOD OCH GENOMFÖRANDE	10
6.1 DATAPRODUKTION	10
6.1.1 <i>Observationer</i>	10
6.1.2 <i>Intervju</i>	11
6.1.3 <i>Ljudupptagning</i>	11
6.2 GENOMFÖRANDE	12
6.2.1 <i>Urval och avgränsningar</i>	12
6.2.2 <i>Genomförande av studien</i>	12
6.2.3 <i>Analysmetod</i>	13
6.3 ETISKA ÖVERVÄGANDEN	14
6.4 STUDIENS TILLFÖRLITLIGHET	15
7 RESULTAT	16
7.1 ALLA BARNNS LIKA FÖRUTSÄTTNINGAR	16
7.2 KÖNADE KATEGORIER	18
7.3 UPPRÄTTHÅLLANDE AV TRADITIONELLA NORMER	19
7.4 MOTSTÅND MOT TRADITIONELLA NORMER	20
8 DISKUSSION	24
8.1 RESULTATDISKUSSION	24
8.1.1 <i>Tvåkönsnorm</i>	25
8.1.2 <i>Normernas motstridighet</i>	25
8.1.3 <i>Överlämningen som situation</i>	27
8.2 AVSLUTANDE REFLEKTION OCH STUDIENS KONSEKVENSER FÖR FÖRSKOLAN	28
9 REFERENSLISTA	30
10 BILAGOR	34
10.1 BILAGA 1 - OBSERVATIONSSCHEMA	34
10.2 BILAGA 2 - TILLSTÅNDSBLANKETT TILL VÅRDNADSHAVARE	35
10.3 BILAGA 3 – INTERVJUFRÅGOR	37

3 Inledning

“Åh vilken söt tröja du har! Är det mamma som har köpt den?”. Citat liknande detta har vi båda hört då vi varit på förskolor. Det vi fastnat för är att vi endast uppfattat dessa uttalanden i förhållande till tjejer i barngrupperna vilket ger uttryck för olika föreställningar om hur tjejer och killar bör se ut. Tallberg Broman (2009) konstaterar efter att hon granskat bland annat olika policydokument kopplade till jämställdhet att det finns en stark jämställdhetsnorm i förskolan som speglar samhällets jämställdhetsutveckling. En norm om jämställdhet går också att urskilja i förskolans läroplan som menar att ett av förskolans grundläggande värden är jämställdhet samt att förskolan ska arbeta för att motverka traditionella könsroller, som att tjejer är söta och killar coola (Skolverket, 2016). Samtidigt visar flertal studier skillnader i pedagogernas bemötande av barn utifrån kön och att skillnaderna i interaktionen grundar sig i de förväntningar man har på barnen, förväntningar som är sprungna ur traditionella föreställningar, normer, om barns skillnader vilka är grundade i vad man kan betrakta som barnens biologiska kön (Eidevald, 2009; Odenbring, 2010). Normer finns omkring oss överallt och det är omöjligt att stå utanför dessa eftersom det är de som i hög grad styr vårt tänkande och handlande, på samma sätt som vårt tänkande och handlande skapar, upprätthåller och utmanar normerna (Butler, 2006). Genom att upprepa normer blir de självklara för oss och på så sätt osynliggörs dem och vi upprätthåller dem utan att vara medvetna om det (Dolk, 2013). Normer om kön upprätthålls också genom vårt språk, bland annat genom vad Hopper och LeBaron (1998) kallar för könsmarkerade ord vilka står för och upprätthåller dikotomier som kvinna/man samt traditionellt sett feminina eller maskulina egenskaper och utseenden. Att arbeta med jämställdhet i förskolan kan på så vis förstås som svårt då det kräver självreflektion och en medvetenhet om att våra handlingar och vårt språk upprätthåller normer om kön.

Inom feministisk poststrukturell teori förstås inte en individs identitet och subjekt som något fast utan ses istället som en social konstruktion som ständigt skapas och omskapas i förhållande till individen och dess omgivning. Barns sätt att se på kön och utveckla sin könsidentitet påverkas på så vis av normer och samhällets värderingar (Davies, 2003). Eftersom förskolan är en del av barnens liv blir på så sätt de normer om kön som aktualiseras där relevanta för barnens förståelse av kön. Tillsammans gör detta att vi, genom att göra en fallstudie, vill undersöka hur pedagoger bemöter barnen vid överlämningen och om det är någon skillnad i bemötandet av tjejer och killar samt diskutera vilka konsekvenser detta kan ge. Med begreppet *överlämning* menar vi den tid på morgonen när vårdnadshavarna lämnar sina barn på förskolan för dagen. Vi har valt att använda just begreppet överlämning, istället för endast lämning, på grund av att vi i likhet med Broberg (2017) finner det mer talande för situationen. Detta för att resultaten visar att vårdnadshavare inte endast lämnar barnen på förskolan utan att det sker en överlämning mellan vårdnadshavare och pedagoger.

I förskolans verksamhet finns det olika yrkeskategorier, exempelvis förskollärare och barnskötare. Vi är medvetna om att personalens utbildningsgrad i många fall kan påverka vad som händer och sker i interaktionen mellan barn och vuxna på förskolan men i arbetet med den här studien har vi valt att använda oss av samlingsordet *pedagoger* för att benämna de som arbetar på vår studerade avdelning. Detta på grund av att vi inte har för avsikt att analysera utifrån pedagogernas utbildning och hur denna kan påverka, utan är mer intresserade av en generell förståelse av hur normer om kön aktualiseras i överlämningssituationen.

3.1 Syfte

Vårt övergripande syfte är att undersöka hur pedagogerna bemöter barnen vid överlämningen och om det är någon skillnad på bemötandet mellan tjejer och killar. Anledningen till att vi valt just överlämningssituationen är att vi är intresserade av hur normer och bemötande i relation till kön aktualiseras i denna situation. Med hjälp av feministisk poststrukturell teori vill vi genom följande frågor belysa att ett agerande inte står ensamt i förhållande till individen utan även påverkas av normer och det omgivande samhället.

3.1.1 Frågeställningar:

- På vilka sätt bemöter pedagogerna barnen vid överlämningen i förskolan och är det någon skillnad mellan bemötandet av tjejer och killar?
- Vad har pedagogerna för tankar om kön och genusarbete samt vilka normer kopplade till kön går det att urskilja i deras tankar och i pedagogernas bemötande av barnen?

3.2 Disposition

Denna studie består i sin helhet av sex avsnitt. I det första avsnittet, inledningen, redovisar vi studiens syfte, dess problemformulering samt vilka frågeställningar vi kommer att utgå ifrån. Det andra avsnittet består av tidigare forskning och inleds med en beskrivning av hur vi gått tillväga i vår informationssökning för att vidare presentera forskning utifrån två teman: Forskning om hur pedagoger skapar kön i förskolan samt Forskning om överlämningen i förskolan. Vår teoretiska utgångspunkt och våra centrala begrepp redogör vi för i avsnitt tre, där vi även synliggör dess relevans för just vår studie. I avsnitt fyra redogör vi för våra metoder och för hur studien har genomförts. Här tar vi även upp viktiga etiska aspekter samt studiens tillförlitlighet. Studiens resultat redovisas och analyseras i avsnitt fem utifrån fyra teman: Alla barns lika förutsättningar, Könade kategorier, Upprätthållande av traditionella normer samt Motstånd mot traditionella normer. I det sjätte och sista avsnittet sammanfattar vi studiens viktigaste resultat och besvarar våra frågeställningar. Vidare avslutar vi med att diskutera studiens resultat och dess konsekvenser för förskolan.

4 Tidigare forskning

Forskning om genus i förskolan är omfattande och riktar sig åt många olika håll. Vi har valt att presentera två kategorier vilka vi anser har relevans för vår studie. Till hjälp för vår referenssökning har vi använt oss utav databaserna ERIC, Swepub, Education Collection samt Education research complete och vi har använt sökorden genus, kön, konstruktion, språk, diskurs, normer, förskola, pedagog, överlämning, lämning, tambur och hall. När vi gjort sökningar på engelska har vi använt sökorden: gender, preschool, early childhood education, teacher, interaction, social construction, discourse, language, drop-off samt entrance hall. Samtliga sökord har sedan på olika sätt kombinerats med varandra. Vi har även följt upp referenser från de avhandlingar och artiklar vi hittat samt letat på Göteborgs universitetsbibliotek. Vi har främst riktas oss mot forskning med inriktning på förskolan eftersom att det är den arena vi intresserar oss för i studien men också mot forskning om kön och genus i ett bredare perspektiv. Trots att det finns stora mängder forskning om hur barn själva skapar kön i förskolan har vi helt valt bort detta forskningsfält och istället riktat in oss på forskning gällande pedagogers könsskapande då detta är vad vår studie kommer att handla om. Forskning om andra påverkansfaktorer på barns könsskapande, såsom böcker, har av samma anledning också valts bort. Den första kategorin handlar om hur pedagoger skapar kön i förskolan och innehåller forskning om hur pedagoger bemöter barn i relation till kön samt pedagogers olika syn på kön, vilket kan hjälpa oss att i studien urskilja och förstå normer om kön. Den första kategorin innehåller dessutom forskning om kön, normer och språkanvändning, områden som är viktiga aspekter inom den feministiskt poststrukturella ansatsen då språket ses som en central del i upprätthållandet av olika diskurser och normer om kön och på så vis också som en del i den meningsskapande processen (Nordin-Hultman, 2004; Davies, 2003). Närmare förklaring av begreppen normer och diskurser följer i avsnittet om teoretisk utgångspunkt (se 5.1 samt 5.1.1). Den andra kategorin innehåller forskning om den dagliga överlämningen från hemmet till förskolan ur olika perspektiv. Detta för att skapa en förståelse för vilken forskning det finns om överlämningen samt för att vi lättare ska kunna förstå överlämningen som situation och urskilja de normer om kön som råder i denna.

4.1 Forskning om hur pedagoger skapar kön i förskolan

Flera studier visar att pedagoger interagerar med tjejer och killar på olika sätt i förskolan (Eidevald, 2009; Einarsson & Hultman, 1984; Hellman, 2010; Månsson, 2011; Odenbring, 2010; Rithander, 1991). I sin studie urskiljer Eidevald (2009) att förskollärare upprätthåller diskurser om kön genom att förvänta sig olika saker av tjejer och killar och att de därigenom bemöter barnen olika. Detta synliggjordes bland annat vid påklädnadssituationerna där förskollärarna, utan att barnen bett om hjälp, hjälpte killar vid 62 tillfällen och tjejer vid tre. Detta menar Eidevald visar på diskurser om att tjejer är mer ansvarstagande och förväntas klara av denna situation medan killar inte förväntas klara av samma ansvar. Odenbring (2010) fann i sin studie att barnen tilldelades positionen "hjälpfröken" och att både tjejer och killar gavs denna roll, däremot med olika innebörd. Både tjejer och killar blev tilldelade mer läroinriktade positiva roller, medan endast tjejerna fick rollen som stötdämpare. Dessa studier visar att tjejer och killar positioneras på olika vis utifrån kön och olika könsnormer. Liknande visade Månssons (2011) forskning om hur barn positioneras vid inskolningen och resultatet visar att tjejer som anses "behövande" bemöts annorlunda och mer negativt än killar i samma position. Hellman (2010) finner i sin studie att normer om maskulinitet aktualiseras på förskolan, detta genom att undersöka hur pedagogerna hanterar bråkiga barn. Hon kom fram till att bråkiga killar, trots tillrättavisning, erhöll en förståelse för sitt beteende medan bråkiga

tjejer möttes med både tillrättavisningar och oförstående. Detta menar Hellman (2010) beror på att de förväntningar pedagogerna har på barnens beteende är sprungna ur traditionella förståelser av hur tjejer och killar agerar, som att tjejer är lydiga och ansvarsfulla medan killar är bråkiga.

Rithander (1991) har studerat tjejers och killars lika villkor och möjligheter i förskolan och funnit att killar får mest uppmärksamhet av pedagogerna i situationer som samling och måltider och att tjejerna fick en biroll medan killarna är de som hörs och syns mest. Detta påstår Rithander får konsekvenserna att tjejer lär sig förvänta sig mindre uppmärksamhet samt att vara tysta medan killar lär sig att de får vara huvudpersonen och ta plats. Denna studie har studerat könsskillnader på en generell nivå, vilket liknar Einarsson och Hultmans (1984) studie som även de i sina resultat fann att killarna tog/gavs huvudrollen. Dessa studier visar på viktiga resultat om hur tjejer och killar bemöts, däremot visar inte resultaten på några individuella variationer utan istället uppfattas kategorierna tjej och kille och vad de innehåller som relativt fasta. Eidevald (2009) har som tidigare visats, funnit i sin studie att tjejer och killar definieras och bemöts stereotyp. Däremot visar han även att det finns en stor variation mellan tjejer och killar på individnivå. Exempelvis visade studien att killar fick 75% av alla tillsägelser och tjejer 25%. Samtidigt visade resultaten att det var en tjej som fick flest enskilda tillsägelser samt att det fanns killar som nästan aldrig fick tillsägelser. Dessa siffror skapar på så vis skillnader på en grupp nivå som dock inte syns på en individnivå. Vidare visar resultaten att det är viktigt att ifrågasätta generellt beskrivna skillnader mellan tjejer och killar för att kunna motverka stereotypa kategoriseringar av könen. Utifrån ovanstående problematisering av denna kategorisering av tjejer och killar i forskningssammanhang kan det tyckas motsägelsefullt att vi själva väljer att använda kategorierna tjejer och killar. Trots detta menar vi att det är av relevans för denna studie att göra denna generella kategorisering för att kunna belysa normer om kön.

Vidare är det av relevans att lyfta Frödéns (2012) avhandling, som till skillnad från tidigare redovisad forskning, kom fram till resultatet att förskolan kan vara en plats där kön görs icke-relevant. Detta genom att undersöka hur en Waldorfförskolas materiella, rumsliga och pedagogiska intentioner bidrog till att skapa kön. Resultatet visade att den studerande förskolans repetitiva struktur i form av rutiner och aktiviteter, val av material samt pedagogernas konsekventa sätt att möta barnen som individer och undvika att kategorisera utifrån kön, skapade en plats där kön gjordes icke-relevant.

4.1.1 Forskning om pedagogers syn på kön

Det finns olika sätt att se på kön och genus. Emilson, Folkesson och Moqvist Lindberg (2016) har undersökt vilken syn på genus som finns i den svenska förskolan. Deras resultat visar olikheter i pedagogers sätt att se på kön. En del pedagoger tror inte på någon skillnad mellan könen. Detta är förenligt ett feministiskt poststrukturellt synsätt där man i likhet med det socialkonstruktionistiska synsättet tror att kön skapas i relation till, samt med påverkan av omgivningen. Skillnaden är dock att det socialkonstruktionistiska sättet att se på identitetsutveckling innebär att all påverkan leder till en slutidentitet där skapandet av kön ses som färdigt. Ur ett feministiskt poststrukturellt synsätt pågår istället dessa påverkansprocesser ständigt och könsidentiteten omskapas hela tiden i relation till dessa (Davies, 2003). Andra pedagoger tror att könsskillnader existerar, dock visar resultaten att pedagogerna ger uttryck för olika syn på varför dessa skillnader finns. Exempelvis finns det enligt studien en grupp pedagoger som tror på en biologisk skillnad mellan könen som påverkar barnens beteenden. Detta kan tolkas ge uttryck för en socialisationsteori, vilken Davies (2003) hävdar har en

grund i den biologiska skillnaden mellan könen och att de diskurser om kön man ges möjlighet att lära sig härstammar från att våra kroppar ser olika ut. Andra hävdar att massmedia bidrar till skillnaden genom att ge uttryck för diskurser om hur kvinnor respektive män bör vara. Resultaten visar att det inte finns någon generell samstämmighet mellan olika förskolors värderingar i relation till genus. Dock visar studien vilka typer av värderingar som kan förekomma samt att dessa kan vara motstridiga. Sandström, Stier och Sandberg (2013) har undersökt hur pedagoger arbetar med genuspedagogik. Resultatet visar olika sätt att sträva mot samma mål, att motverka stereotypa könsroller, att neutralisera kön genom att inte tala om det till att aktivt uppmuntra barnen att "byta" könsroller. Eidevald och Lenz Taguchi (2011) påpekar dock, i stöd av Eidevalds forskning, hur det ofta finns en motstridighet i pedagogers arbetssätt och barnsyn. Exempelvis genom att arbeta könsneutralt, fast ändå ge uttryck för att manlighet är normen. Ett sätt att ge uttryck för detta är genom det sätt man talar till killar respektive tjejer genom att ersätta feminina ord som söt och gullig med maskulina ord som häftig och cool, något vi kommer skriva mer om i nästa avsnitt.

4.1.2 Könsnormer och språkanvändning

Flera studier har visat att språket och hur vi använder detta bidrar till att upprätthålla olika normer om kön i förskolan (Eidevald och Lenz Taguchi, 2011; Hellman, 2010; Hopper och Lebaron, 1998; Markström & Simonsson, 2011; Månsson, 2011; Odenbring, 2010; Årlemalm-Hagsèr och Pramling Samuelsson, 2009). Exempelvis fann Odenbring (2010) i sina studier att pedagoger använder sig av könade kategoriseringar i samtal med barn, samt att dessa anspelar på normativa föreställningar om kön i förhållande till barnens agerande och utseende, föreställningar som leder till att olika normer om kön samt att skillnader mellan tjejer och killar upprätthålls och förstärks i pedagogernas samtal. Ett exempel är då en tjej tilltalas som "fröken" på ett tillrättavisande sätt när hon har oordning på sina pennor. Detta menar Odenbring (2010) kan relateras till traditionella föreställningar om tjejer som ordningsamma. Årlemalm-Hagsèr och Pramling Samuelsson (2009) fann istället ett mönster i lärares agerande gentemot barnen relaterat till kön i leksituationer. I en bondgårdslek innehållande tre killar och en tjej leder läraren leken till att handla om farliga djur när hon vänder sig mot killarna medan samtalen istället handlar om söta djur när hon vänder sig mot tjejen. Författarna tolkar detta som att läraren agerar efter stereotypa föreställningar gällande tjejers och killars intresse i lek och genom detta upprätthåller normer om kön. Årlemalm-Hagsèr och Pramling Samuelsson (2009) fann också att maskulinitet som norm upprätthölls på den studerade förskolan då lärarna främst engagerade killarna i leken, samt att de handdockor de använde som pedagogiska verktyg bar maskulint kodade namn. Eidevald och Lenz Taguchi (2011) har undersökt de resultat Eidevald fått via en enkätundersökning om hur pedagoger arbetar med genus- eller jämställdhetspedagogik i förskolan. De fann att pedagogernas användande av språket är en vanlig strategi i arbetet och att både könsneutrala och kompensatoriska strategier nyttjas. Studien visar att en vanlig könsneutral strategi är att inte kommentera kläder i form av "vacker" eller "söt" samt att detta främst undviks i förhållande till tjejer för att man vill undvika objektifiering. Istället väljer pedagogerna att kommentera klädernas funktion eller att inte kommentera dem alls. En vanligt kompensatorisk strategi enligt studien är att pedagogerna skiljer på sitt språkbruk beroende på om de talar till tjejer eller killar, detta genom att använda uttryck som bryter mot könsnormer. I en amerikans studie undersöker Hopper och Lebaron (1998) hur kön görs relevant i olika samtal och menar att "gender creeps into talk" (s. 61) genom att vi ofta ser kön som något så självklart att det smyger sig in i våra uttalanden, vilket leder till att vi missar hur vi själva gör kön relevant i våra egna uttalanden. Detta sker dels genom att benämna någon som hon eller han, att anta att bilhandlaren är en man, att kvinnor attraheras av män eller att beskriva tjejer

som vackra och killar som snygga. Genom våra språkliga uttalanden bidrar vi på så vis till att skapa och upprätthålla skillnader mellan det kvinnliga och manliga.

4.2 Forskning om överlämningen i förskolan

Forskning kring överlämningen i förskolan har haft olika fokus. En amerikansk studie (Grady, Ale & Morris, 2012) har studerat överlämningssituationerna i syfte att analysera hur barn påverkas av den vuxnes beteende vid övergången till förskolan och resultaten tyder på att längre avsked resulterade i mindre lek mellan barnet och andra barn, samt i mer behov av närhet till pedagogerna. Liknande denna studie har Holmstedt Lothigius (1997) studerat samspelet vid överlämningen men ur ett anknytningsperspektiv och funnit tre olika närvaromönster; närvaro, tillfällig närvaro och frånvaro. Dessa skiljer sig från varandra genom att det som kännetecknar närvaro är den avdelning där de har utarbetade rutiner kring överlämningen och där barn, personal och vårdnadshavare är eniga om hur det ska gå till. Pedagogerna deltar aktivt och med engagemang. I de andra samspele mönstren urskiljs inga tydliga rutiner om överlämningen, ansvarsfördelningen är oklar och pedagogerna är oeniga kring förhållningssätt. Björk-Willén (2017) har i sin studie om hur barn med annat modersmål än svenska använder språket vid överlämning och hämtning använt sig av begreppet transitzon för att beskriva hallen som en plats mellan hemmet och förskolan. En plats där vårdnadshavare, pedagoger och barn tillsammans skapar övergången med hjälp av språket men även med hjälp av artefakter som skor och jackor. Även Markström (2005) beskriver hallen som en transithall i sin studie och genom ett interaktionistiskt och socialkonstruktionistiskt perspektiv påpekar hon att förskolan är en social praktik som skapas via interaktioner, aktörers föreställningar samt tid och rum. Pedagoger, barn och vårdnadshavare är centrala aktörer och dessa agerar utifrån rumsliga, tidsliga och andra institutionella ordningar. Föreställningar om barn och vårdnadshavare skapas på så sätt i förhållande till förskolan genom rådande normer och handlingar i vardagen.

Att studera överlämningssituationen ur ett genusperspektiv har vi inte funnit någon tidigare forskning om men är något som vi anser vara viktigt då överlämningen, men även hämtningen, utgör majoriteten av interaktionen mellan de tre parterna vårdnadshavare, barn och pedagoger. Vi anser det också vara av vikt då barnen i överlämningen går från att vara, som Markström (2005) i sin studie beskriver det, ett familjebarn till ett förskolebarn. Studien har även kommit fram till att överlämningen är en social plats där barn, men också vårdnadshavare skapas i förhållande till normer, men även att de är med att skapa och omskapa dessa.

5 Teoretisk utgångspunkt och centrala begrepp

I detta avsnitt kommer vi redogöra för vår teoretiska utgångspunkt samt för de begrepp vi anser vara relevanta för vår studie. Vi har valt att utgå från en feministisk poststrukturell teori där bland annat språket ses som viktigt för att förstå hur vår könsidentitet blir till. För ytterligare förståelse av detta har vi valt att använda oss av begreppen normer och positionering i vår analys, detta då vi ser båda begreppen som viktiga påverkansfaktorer i könsskapande processer. I följande text kommer vi gå närmare in på vad en feministisk poststrukturell teori innebär, samt förklara begreppen normer och positionering och dess relation till vår studie.

5.1 Feministiskt poststrukturell teori

Vår teoretiska utgångspunkt är feministisk poststrukturell teori, en teori sprungen ur poststrukturalismen. Davies (2003) menar att man inom poststrukturell teori förstår omvärlden som socialt konstruerad samt meningsskapande som en ständigt pågående process vilken är beroende av, samt påverkad av diskurser i samhället. Diskurser definierar vad som ses som rätt respektive fel i relation till en specifik tid, plats, kultur eller grupp av människor och kan förstås som ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (Eidevald, 2009). En viktig aspekt av den poststrukturella teorin är tron på ett icke enhetligt stabilt subjekt med en inre kärna eller fast identitet, skapandet av subjektet ses istället som en dubbel process där vi själva är delaktiga i konstruerandet samtidigt som vi konstrueras av andra. Detta innebär att vårt subjekt ständigt konstrueras i förhållande till närvarande diskurser och de situationer vi befinner oss i, vi är alltså multipla subjekt (Lenz Taguchi, 2004). En annan aspekt av den poststrukturella teorin är språket som social konstruktion, något som Nordin-Hultman (2004) beskriver utifrån Saussures språk teori där man menar att språket inte beskriver verkligheten utan bara är en symbol för hur vi har lärt oss tolka denna. Inom den poststrukturella ansatsen försöker man därför dekonstruera, plocka isär, språket för att kunna se bakom dess uppenbara betydelse. Genom dekonstruktionen ges man möjlighet att upptäcka bakomliggande innebörder såsom antaganden, normer och värderingar vilka är sprungna ur talarens specifika kultur. Detta innebär att samma begrepp kan ges olika förståelser beroende på vem, när och hur det uttrycks. På så sätt öppnar dekonstruktionen upp för multipla förståelser av samma begrepp (MacNaughton, 2005). Eidevald (2009) menar att skillnaden mellan den poststrukturella teorin och den feministiskt poststrukturella teorin är den senares fokus på kön och feminism samt att man vill utmana den maskulina överordningen och förståelsen av kön som biologisk. Karlsson (2003) menar dessutom att det feministiskt poststrukturella synsättet intresserar sig för mellanrummen mellan motsatsord såsom kvinna och man. Dessa ord anses inte vara de motsatser som språket antyder och hon menar därför att kategorisering utifrån denna dikotomi är problematisk eftersom kategorin kvinna, eller man, är långt mer nyanserad än vad språket antyder. Lenz Taguchi (2004) beskriver dikotomier som något som är varandras ömsesidigt uteslutande motsatser, det ena utesluter det andra och dessa båda uppfyller hela kvoten av något och utesluter därmed allt annat, exempelvis kvinna och man. Inom den feministiska poststrukturella teorin ses också kön som en social konstruktion beroende av omgivningen och dess diskurser och inte som något fast eller dikotomt (Lenz Taguchi, 2004). Därför har vi i likhet med Lenz Taguchi (2004) valt att fortsättningsvis använda oss av begreppet kön när vi talar om det biologiska och det sociala könet, även kallat genus.

5.1.1 Normer

Vår förståelse av normer har tagit utgångspunkt i en idétradition som härstammar från Michel Foucault och Judith Butlers förståelse. En norm är det som betecknar vad som anses vara det rätta och det "normala" i förhållande till en viss kontext. Dolk (2013) menar att handlingar och praktiker som ter sig som självklara och "normala" för oss är rättade efter normer, medan de som ter sig som annorlunda eller avvikande bryter mot normerna. Normer hör samman med makt då makten tar sig uttryck genom normer och verkar genom att människor anpassar sig samt agerar efter dessa, medvetet eller ej. Man vet alltså inte alltid om att man styrs av normer eftersom att dessa handlingar och praktiker ter sig, just normala, för oss. Vidare menar Martinsson och Reimers (2014) att normernas makt hör samman med skapandet av över- och underordningar genom att det som anses " normalt " också har en motsats i det " icke normala ". Maskulinitetsnormen är ett exempel på en sådan överordnad norm då den i likhet med begreppet *hegemonisk maskulinitet* värderas högre än andra typer av maskuliniteter samt högre än femininitet, detta är en norm vi vill se närmare på i vår studie. Hegemonisk maskulinitet värderar vad vi traditionellt sett skulle kalla maskulina egenskaper högt, som exempelvis styrka och självständighet. Men heterosexualitet och traditionellt maskulint utseende värderas också högre än homosexualitet eller feminint utseende (Connell & Messerschmidt, 2005). Detta innebär bland annat att mäns feminina egenskaper och utseende värderas lägre och därmed är de som bör förändras. Butler (2006) menar dessutom att normer är av dubbel natur och att de kan verka stödjande i den mån att de hjälper oss i hur vi ska vara och hur vi ska tala genom att de skapar positioneringar som är möjliga att identifiera sig med. Hon menar dock också att normer kan begränsa vad vi tänker och vad vi gör samt att de ibland kränker oss, exempelvis genom att de möjliga positioneringarna inom en norm också blir till gränser för hur vi kan positionera oss. Ett exempel som är relevant för vår studie är *tvåkönsnormen* vilken skapar positioneringar i relation till normer om hur tjejer respektive killar bör vara. Möjligheter att positionera sig utanför dessa kön finns dock inte inom tvåkönsnormen vilket kan vara kränkande om man avviker från denna. Man kan också medvetet bryta mot en norm, något som vi väljer att kalla för motstånd. Dolk (2013) skriver om motstånd i stöd av Foucault och hans teorier om makt och menar att makt och motstånd inte existerar utan varandra. Hon menar också att motstånd är en grund för att förändra normer, någon som också Martinsson (2014) skriver om, men med betoning på normernas motsägelsefullhet. Denna motsägelsefullhet grundar sig i att flera normer existerar samtidigt och kan verka konkurrerande. Ett exempel på detta kan vara att det finns normer om att tjejer förväntas värna om andra och vara lydiga samtidigt som de förväntas stå upp för sig själva och ta för sig. Vilka normer som råder synliggörs genom hur man uppmärksammar det " icke normala ", sådant som avviker från normen (Lenz Taguchi, 2000). Ett exempel skulle kunna vara att en kille som gråter benämns som tjejig och därigenom synliggörs normer om hur killar bör och inte bör bete sig. Vi ställer oss också till Davies (2003) förståelse om att barn lär sig tänka och handla utifrån det etablerade språket, det innebär att det sätt vi talar på samt lär våra barn att tala på ger uttryck för, samt lär barnen vad som ses som rätt och fel att göra eller sätt att vara och på så sätt synliggörs de normer vi har i ett visst sammanhang. Detta sätt att se på språk och normer är något vi kommer att ta fasta på i vår studie, då vi vill undersöka vilka normer relaterade till kön som blir synliga i pedagogernas tankar samt bemötande av barnen vid överlämningen.

5.1.2 Positionering

Med en poststrukturell förståelse finns det inget behov av att ställa sig frågor som; "Är tjejen blyg eller framåt?". Denna teoribildning tar istället avstånd från att barn *är* på ett speciellt sätt. Om tjejen uppfattas som blyg eller aktiv beror på att hon *blir* på olika sätt i förhållande

till hur hon positioneras samt positionerar sig i relation till normer (Nordin-Hultman, 2004). Positionering innebär på så vis att en individ både positioneras, görs, i förhållande till normer samt att individen även positionerar sig, gör sig. Barn positioneras utifrån ett flertal normer kring hur tjejer respektive killar bör vara, där normerna varierar beroende på sammanhang. Hur barnet "är" för stunden beror alltså på hur hen positionerar sig i förhållande till de rådande normerna (Eidevald, 2009). Lenz Taguchi (2004) menar att normernas makt gör att vi ser dem som det "rätta" sättet att vara, men också att de är åtråvärda och att vi därför positionerar oss relation till dessa. Maskulinitetsnormen är ett exempel på en rådande norm vilken ses som mer åtråvärd än andra normer om kön, exempelvis femininitetsnormer. Det kan också vara så att man positionerar någon på ett sätt som gör motstånd mot traditionella könsnormer, exempelvis maskulinitetsnormen, genom att till positionera en kille som söt. Positionering är i vår kommande studie ett relevant begrepp för att förstå vad som sker vid överlämningen i förhållande till hur barnen positioneras eller positionerar sig själva utifrån olika normer om kön.

6 Metod och genomförande

Denna studie är utformad som en fallstudie, vilket Yin (2007) hävdar är en lämplig metod för den som vill undersöka vad, hur och varför någonting är, samt lämplig när man vill fokusera på enskilda händelser i sin studie. Detta är också mer förenligt med de kvalitativa forskningsmetoder vi har valt att använda än med kvantitativa, beräkningsbara. Detta då kvalitativa metoder lämpar sig bäst för att studera social interaktion vilket är syftet då vi vill studera pedagogernas interaktion med barn och vårdnadshavare under överlämningen på förskolan (Ahrne & Svensson, 2015). I det här avsnittet kommer vi redogöra för våra metoder för dataproduktion samt beskriva hur studien genomförts och analyserats. Vi kommer också redogöra för de etiska ställningstaganden vi gjort under arbetets gång samt diskutera studiens tillförlitlighet.

6.1 Dataproduktion

6.1.1 Observationer

Vi har utfört öppna observationer av första ordningen då vi observerat på förskolan vilket innebär att alla personer som observeras är medvetna om vad som observeras samt har gett samtycke till att bli observerade (Lalander, 2015). Att observationen är av första ordningen innebär att vi som observatörer endast ägnat oss åt observationen och inte deltagit i situationerna i övrigt (Björndal, 2005). Björndal (2005) menar att man som observatör endast hinner registrera en liten del av den information vi får, samt att våra tidigare erfarenheter påverkar vad vi lägger märke till. På grund av detta gjorde vi valet att observera ihop. Detta med en förhoppning om att våra olika förförståelser samt mer information i relation till varje observation har bidragit till en mer nyanserad bild av datan. Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud (2012) nämner dessutom att man genom att observera tillsammans tvingas göra mer noggranna reflektioner vilket också det kan bidra till en högre kvalitet. Men på samma sätt som vi har kunnat påverka varandra till noggrannhet har vi också varit uppmärksamma på att påverkan också kan ske åt andra hållet genom att man blir färgade av varandras sätt att se på situationer vilket kan leda till att man inte ser hela bilden. Under observationerna har vi fört anteckningar i ett observationsschema (se Bilaga 1), detta är något som Björndal (2005) kallar för strukturerad observation och något han menar underlättar om man har ett bestämt fokus för vad man ska observera. I schemat fyllde vi i information om tid, närvarande personer, händelser samt reflektioner.

Inledningsvis valde vi att endast ha observation som metod för vår dataproduktion då vi ville undersöka vad som händer i överlämningssituationen. Dock kom vi under arbetets gång fram till att ytterligare information om pedagogernas syn på situationen, tankar om barns kön och genus samt hur de arbetar med detta skulle komplettera samt öka förståelsen för vårt resultat. Därför fann vi endast observation som metod som otillräcklig. Eriksson-Zetterquist och Ahrne (2015) beskriver observationens och intervjuens fördelar respektive nackdelar, där fördelen med observation som metod är att man ges möjlighet att producera kunskap om hur ett fenomen utspelar sig, dock kan man inte få aktörernas perspektiv på fenomenet på samma vis som med intervju, vilket är intervjuens fördel. På grund av detta valde vi att komplettera våra observationer genom att göra en intervju.

6.1.2 Intervju

Intervjun med pedagogerna utformades som en gruppintervju med alla fyra pedagogerna samtidigt. Trost (2005) påpekar att gruppintervjuer lätt kan leda till gruppsynpunkter istället för att varje individ står för sina egna tankar och är kritisk mot detta. Dock anser vi att formatet passar vår studie väl då vi är mer intresserade av arbetslagets gemensamma funderingar, rutiner, tankar och arbetsätt än av den enskilde pedagogens. Intervjun delades upp i teman utifrån resultaten från observationerna. Dessa teman berörde viktiga moment i överlämningen samt pedagogernas synsätt på och arbete med kön och genus. Utifrån dessa teman formuleras sedan ett fåtal öppna frågor, något som Alvehus (2013) kallar för semistrukturerad intervju (se bilaga 3). Han beskriver också hur den semistrukturerade intervjun skiljer sig från den strukturerade vilken har helt förutbestämda frågor och ibland liknas vid en enkät, samt den ostrukturerade vilken i mångt och mycket kan liknas vid ett samtal. Detta gör den semistrukturerade till ett mellanting som passade oss bra då det gav oss möjligheten att övergripande styra i vilken riktning samtalet skulle gå, samtidigt som respondenterna gavs möjlighet att utveckla sina svar utan strikta ramar. Alvehus (2013) framhåller dessutom vikten av att under en semistrukturerad intervju lyssna aktivt, bland annat för att man ska ha möjlighet att följa upp det respondenten säger. För att försäkra ett aktivt lyssnande från oss med mindre erfarenheter att intervjua valde vi därför att genomföra intervjun tillsammans men med olika kompletterande uppgifter. En av oss ledde intervjun genom att vara den som ställde frågor medan den andre förde anteckningar och hade överblick över samtalet för att kunna ställa kompletterande frågor i slutet. Alvehus (2013) menar dessutom att det är viktigt att man som intervjuare inte pratar för mycket själv då man vill ge respondenten tid att tänka samt visa att man lyssnar på vad de har att säga, något vi också strävade efter att göra i intervjun.

6.1.3 Ljudupptagning

Vi har använt ljudupptagning under observationerna av överlämningarna samt i intervjun med arbetslaget. En fördel med ljud och videoupptagningar menar Björndal (2005) är att man behåller situationerna intakta så att man kan se eller lyssna till dem igen, något vårt minne inte tillåter på samma sätt. Risken att man inte hinner med att anteckna vad som sägs är också stor, vilket gör ljud- och videoupptagningar till ett bra komplement då man observerar. Ljudupptagningen har dock sina begränsningar då den inte visar hela verkligheten eftersom vårt sätt att placera mikrofonen samt vår tolkning av materialet i transkriberingen bidrar till vad som hamnar i förgrunden eller inte (Björndal, 2005). Detta har varit en viktig aspekt under observationerna då vi valde att ha två ljudupptagare placerade på varsin sida av rummet. Vi gjorde även valet att inte använda oss av videoupptagningar, detta på grund av att situationen innehöll ett begränsat antal deltagare vilket gav oss möjligheten att föra anteckningar över det som vi uppfattade med ögat och som videoupptagningen annars kunnat registrera. Vi ville också minska risken för att deltagarna skulle känna obehag för att känsliga situationer skulle filmas, ett obehag som också hade kunnat uppstå med ljudupptagningen samt genom vår närvaro vilket vi hade i åtanke då vi observerade. Detta är något vi kommer att diskutera närmare i 6.3 *Etiska överväganden*.

6.2 Genomförande

6.2.1 Urval och avgränsningar

I valet av förskola har vi haft kriterierna att det ska vara en kommunal förskola utan några speciella inriktningar och fokusområden. För att hitta en förskola som matchade våra krav och som ville ta emot studenter skickade vi ut förfrågningar via mejl till ett flertal förskolechefer i en kommun. Av de svar vi fick var endast en chef positiv och hänvisade oss till fem olika avdelningar som kunde vara intresserade, av dessa fem visade sig två vara intresserade. Genom besök på förskolorna bestämde vi oss för den ena på grund av att deras rutiner vid överlämningen på morgonen passade våra observationsmetoder bättre då vårdnadshavarna kom in på avdelningen för att lämna barnen vilket gjorde att vi inte behövde följa interaktionen genom flera rum.

6.2.2 Genomförande av studien

Studien genomfördes på en avdelning med åldrarna 3-5 år. Innan studien började träffade vi arbetslaget för att ge information, prata om deras intresse att delta samt för att gå igenom etiska aspekter av undersökningen. Vi planerade även in en dag för att presentera oss och vår studie för barnen. Detta skedde under en samling där vi också berättade om att vi kommer göra ljudinspelningar och att vi inte kommer ha möjlighet att delta i aktiviteter utan att vi mest kommer sitta och skriva hela tiden. Barnen gavs även möjlighet att ställa frågor om oss och vår studie. Observationerna började dagen därpå och dessa skedde mellan cirka 7.30 - 9.00 varje dag under sju dagar. Dessa tider valda vi utifrån att det är då flest barn kommer samt att det inte fanns möjlighet att observera tidigare då de var på en annan avdelning och öppnade med barn från flera avdelningar. Närvarade under observationerna var förutom vi, en till tre pedagoger, de barn som anlät innan observationerna började samt de barn och vårdnadshavare som anlände under tiden vi var där.

Dagar:	Antal timmar per dag:	Antal observationer per dag:
Torsdag	1 timme	8 observationer
Fredag	30 minuter	6 observationer
Måndag	1 timme och 15 minuter	10 observationer
Tisdag	1 timme och 25 minuter	14 observationer
Onsdag	1 timme och 35 minuter	10 observationer
Torsdag	1 timme och 25 minuter	12 observationer
Fredag	1 timme och 45 minuter	14 observationer
SUMMA: dagar	7 8 timmar och 50 minuter	74 observationer

Tabell över antal observerade dagar, situationer och timmar.

Under samtliga observationer har vi båda observerat med varsin ljudupptagare och varsitt observationsschema, fast på olika platser i rummet vilka varit fasta under samtliga

observationer. Rummet hade en avlång utformning och överlämningen skedde i hela rummet och därför valde vi att placera oss i varsin ände av rummet. Våra olika placeringar gjorde det möjligt att ta upp ljud samt se saker som vi annars inte kunnat höra och se utan att behöva följa efter. Dessa var även platser som annars inte användes i någon större utsträckning vid överlämningen och vår placering blev på så vis ett sätt för oss att minska risken att vårt deltagande störde den dagliga verksamheten. Eidevald (2015) betonar vikten av att tänka på bearbetningen av materialet redan under tiden man observerar samt att transkriberingen är en tidskrävande process. Detta är något vi tog ställning till innan vi började med observationerna genom att dels bestämma analysmetod men även genom att planera genomförandet av transkriberingen till direkt efter observationerna. För att effektivisera transkriberingsprocessen delade vi upp observationerna mellan oss. Vi satt däremot i samma rum och kompletterade varandras observationer vid behov samt tog del av varandras observationsscheman och ljudupptagningar för att skapa en mer fullständig bild av observationerna.

Efter att ha avslutat observationerna kände vi att vi behövde ytterligare information från pedagogerna för att skapa större förståelse för våra resultat och vi valde därför i efterhand att utföra en intervju i samtalsform med hela arbetslaget, bestående av fyra pedagoger. Intervjun planerades tillsammans med pedagogerna in till veckan efter och vi fick 15 minuter till vårt förfogande. Utifrån delar av observationsresultatet formulerade vi ett fåtal frågor (se Bilaga 3). Vi delade upp intervjun i två delar varvid en hade ansvar del ett, rutiner, och en för del två, kön. Den som inte höll i intervjun hade istället uppgift att anteckna samt att ha överblick över samtalen för att vid behov kunna ställa kompletterande frågor i slutet. I båda delarna av intervjun ställdes frågorna som planerat med undantag för delen om kön där två följdfrågor uteblev på grund av att de spontant besvarades. I slutet ställdes en sammanfattande fråga i relation till rutindelen och två i relation till delen om kön. I efterhand har vi diskuterat vårt tillvägagångssätt i förhållande till intervjun och funderat över vad vi hade kunnat göra annorlunda. Ett alternativ hade kunnat vara att ge pedagogerna intervjufrågorna en tid innan och på så sätt ge pedagogerna möjlighet att, om de hade velat, förbereda sig. Hade vi dessutom varit mer förutseende och planerat in intervjun från början finns möjligheten att vi hade kunnat få mer tid till vårt förfogande då pedagogerna i sin tur hade haft mer tid på sig att boka in en längre tid för intervjun.

6.2.3 Analysmetod

Det viktigt att kontinuerligt arbeta med sitt material för att få god kvalitet på en undersökning (Esaiasson et al. 2012). För att få en kontinuitet i arbetet med observationerna och analysarbetet har vi valt att utgå från en metod av Hjerm, Lindgren och Nilsson (2014) som är baserad på metoden *the constant comparative method*. Metoden vi utgått från har tre steg vilka ska bearbetas löpande, växelvis och i flera avseenden parallellt genom att ständigt bearbeta data, urskilja och jämföra mönster samt relatera till vår teoretiska utgångspunkt och tidigare forskning.

De tre stegen är:

1. Reduktion av data (*kodning*)
2. Presentation av data (*tematisering*)
3. Slutsatser och verifiering (*summering*)

Arbetet inleds med *kodning* där datamaterialet först ordnas grovt och sorteras genom att vi identifierar centrala delar och tillskriver dem koder, nyckelord. Detta arbete påbörjades redan

vid transkriberingen där vi markerade viktiga delar i förhållande till våra frågeställningar och teoretiska perspektiv. Syftet med detta var att göra materialet mer hanterbart genom att reducera materialet. Detta arbete krävde flera läsningar samt att vi löpande jämförde nytt material med det tidigare kodade materialet. *Tematiseringen* sker då koderna börjar stabiliseras. Här urskiljde vi fyra teman ur datamaterialet: Alla barns lika förutsättningar, Könade kategorier, Upprätthållande av traditionella normer samt Motstånd mot traditionella normer. Samtidigt som dessa teman stabiliserades urskiljde vi också olika normer i förhållande till kön: Jämställdhetsnorm, Tvåkönsnorm, Femininitetsnormer samt Hegemonisk maskulinitet som norm. Dessa normer relaterades sedan till varandra för att hitta betydelsefulla kopplingar och mönster i relation till studiens frågeställningar och teoretiska utgångspunkter, men även i förhållande till vår förståelse av materialet. Då processen mellan *kodning* och *tematisering* ansågs vara mättad, tillräcklig, började vi sammanföra resultaten i en sammanhängande struktur och göra en *summering* (Hjerm et al. 2014). Att processen ansågs mättad kom sig av att vi inte längre kunde urskilja fler mönster i datamaterialet som vi ansåg vara relevanta för att besvara våra frågeställningar.

Då vi redovisar och analyserar våra resultat har vi valt att strukturera upp det utifrån de teman vi urskiljt. För att synliggöra våra teman samt de resonemang och analyser som följer har vi valt att redovisa intervjuutdrag och observationsutdrag som vi menar är representativa för varje tema. Valet att använda både intervjuutdrag och observationsutdrag har vi gjort av den anledningen att dessa dels förstås i förhållande till temat, men att de även i vissa teman ska kunna förstås i förhållande till varandra. Synliggörandet av intervjuutdrag och observationsutdrag har vi även gjort med anledning av att läsaren själv ska kunna följa analysen och på så sätt ta ställning till dess relevans, något som Alvehus (2013) menar är viktigt för att synliggöra resonemangens transparens.

6.3 Etiska överväganden

Vi har under studiens gång använt oss av skriften *God forskningssed* utgiven av vetenskapsrådet (2017) för att säkerställa att studien är etiskt försvarbar, detta då etiken ständigt ska finnas närvarande under processen. Innan vi började observera stod informationskrav och samtyckeskrav i fokus där vi informerade pedagoger, vårdnadshavare samt barn om vår studie. Vi skrev även samtyckesblanketter (se bilaga 2) där information om studien, information om de etiska riktlinjerna vi följer samt kontaktinformation fanns. Dessa delade sedan pedagogerna på avdelningen ut till vårdnadshavare och vi fick samtycke från samtliga.

Nyttjandekravet och konfidentialitetskravet är även viktiga aspekter i vår studie, dessa krav innebär att datan endast kommer användas till vår studie och sedan förstöras, samt att obehöriga inte ska kunna ta del av personuppgifter. Det senare garanterade vi genom att överföra ljudupptagningarna till ett USB-minne som förvaras säkert samt att vi i transkriberingen inte tog med någon personlig information om barn, vårdnadshavare, pedagoger eller förskola. Då även barn är delaktiga i studien ville vi av etiska skäl även ha deras samtycke, något som Löfdahl (2014) menar att det inte alltid är så enkelt då det krävs en lyhördhet inför barnens verbala och ickeverbala språk samt respekt för deras ovilja att delta. Ett exempel på en situation vi ville vara uppmärksamma på kunde varit att barnen och deras vårdnadshavare sagt att det är okej att observera, men att barnet verkat undvikande och osäkert i vår närvaro, något vi tolkar som ett uttryck för en ovilja att delta. Dock uppfattade vi barnen som tillmötesgående och vi behövde inte avbryta. Löfdahl (2014) menar att man

behöver vara uppmärksam på att situationer där man behöver göra etiska val kan uppstå under studiens gång, exempelvis i transkriberingen eller vid observationer, något hon benämner som forskarens etik. Under transkriberingen har vi bytt ut ord som beskriver specifika delar av avdelningens miljö för att undvika igenkänning.

Under studiens gång har det uppkommit etiska aspekter i förhållande till andra vuxna som vi har behövt diskutera med varandra. Vid ett tillfälle efterfrågade en mamma känslig information om sitt barn från en pedagog som i sin tur hänvisade till att ta det vid ett senare tillfälle då vi var där och observerade. Här berättade vi att dessa personliga samtal inte kommer vara med och att vi kan stänga av om de vill prata. Vi menar i efterhand att vi istället kunde varit tydligare i situationen och stängt av ljudinspelningen, detta för att ansvaret att stänga av inte ska ligga på dem, utan på oss. Vid två andra tillfällen kom en vikarie samt personal från en annan del av verksamheten in och blev en del av våra observationer. Personerna hade dock ingen aktiv roll i observationerna och då vi inte fått samtycke från vikarien har vi valt att inte ta med dessa delar av observationerna. Den andra personalen tillfrågade vi samt fick samtycke av men har senare valt att inte använda de observationerna i vårt resultat.

6.4 Studiens tillförlitlighet

För att bedöma forskningens tillförlitlighet används begreppen reliabilitet och validitet, men i kvalitativa studier som denna är reliabilitetsbegreppet ett problematiskt begrepp för att säkerställa studiens tillförlitlighet, detta då hög reliabilitet innebär att studien ska kunna upprepas och komma fram till samma resultat. Detta menar Alvehus (2013) vilar på en förståelse att verkligheten är oberoende av den mänskliga interaktionen. Vår studie är beroende av människorna som ingår, våra aktiva val och förkunskaper som studenter samt av att den görs i denna tid, vilket gör reliabilitetsbegreppet mindre användbart för att säkerställa studiens tillförlitlighet. Fokus kommer istället läggas på validitet, vilket innebär att studien undersöker det den är menad att undersöka, samt på att vara transparent i vår studie så att den kan granskas av andra (Alvehus, 2013). Vårt val att observera och transkribera ihop kan också ses som ett sätt att stärka studiens tillförlitlighet. Detta, som vi nämnde tidigare, på grund av att vi då tvingats till mer noggranna reflektioner och slutsatser. Materialet har, kan man säga, gått igenom två filter istället för ett vilket förhoppningsvis har bidragit till en högre kvalitet (Esaiasson et al. 2012). Då man observerar behöver man alltid ta ställning till observatörseffekten som innebär att observatören har en påverkan på situationen som i sin tur påverkar resultatet. Detta är problematiskt då man vill observera en så "naturlig" situation som möjligt (Alvehus, 2013). För att minska observatörseffekten gjorde vi i början ett aktivt val att inte informera pedagogerna om vårt fokus på kön utan gav istället mer generell information om att vi skulle titta på hur de bemöter barnen. Detta informerade vi dock pedagogerna om efter observationerna var klara för att även fråga om de ville delta i en intervju. Vi gör inget anspråk på att kunna generalisera resultatet till andra förskolor, istället strävar vi efter en teoretisk generalisering vilket innebär att den tidigare forskningen, teoretiska utgångspunkter och centrala begrepp används för att förstå interaktionen vid överlämningen samt att den kan berika och skapa igenkänningsfaktor hos andra individer och fall (Alvehus, 2013).

7 Resultat

Denna studie har som avsikt att undersöka hur pedagoger bemöter barn vid överlämningen i förskolan samt om det är någon skillnad mellan bemötandet av tjejer och killar genom att titta på vilka normer kopplade till kön vi kan urskilja i pedagogernas uttalanden och bemötande. Ur resultatet har vi kunnat urskilja ett antal könsrelaterade normer i överlämningen och det är med utgångspunkt i den feministiska poststrukturella teorin, begreppen normer och positioneringar samt tidigare forskning som vi kommer analysera resultatet. Här har den feministiska poststrukturella förståelsen för språket en framträdande roll. Pedagogers språkbruk ses inte som neutralt utan vi utgår från förståelsen att ord inte är en beskrivning av verkligheten utan istället en social konstruktion som förmedlar en förståelse av verkligheten som bygger på bakomliggande normer och hierarkier vilka kan synliggöras genom att dekonstruera språkliga uttryck (McNaughton, 2005). Vi vill genom dekonstruktion skapa en förståelse för vilka normer pedagogernas språkliga uttalanden kan ge uttryck för. Vårt transkriberade material har resulterat i fyra teman utifrån vilka vi kommer att lägga upp ramen för följande avsnitt: Alla barns lika förutsättningar, Könade kategorier, Upprätthållande av traditionella normer samt Motstånd mot traditionella normer. För att få ett grepp om den situation vi observerat följer här en beskrivning av hur överlämningen på avdelningen Solen går till:

Förskolan Tellus öppnar klockan 06:30 på en gemensam avdelning. Klockan 07:30 går barnen från avdelningen Solen tillsammans med en pedagog in till sig, liksom de andra avdelningarna. Inne på solen leker barnen fritt medan den tidiga pedagogen förbereder frukosten som börjar klockan 08:00. På solen har de flytande frukost vilket innebär att barnen mellan 8.00-8.45 får sitta ned och äta i olika omgångar under olika tidpunkter och lämna bordet då de är klara. Tillsammans med dem sitter den tidiga pedagogen medan den andra pedagogen (som kommer runt 08:00) är ansvarig för överlämningen och de övriga barnen. När barn och vårdnadshavare kommer till förskolan är det vårdnadshavaren som har ansvar för avklädandet, som sker i hallen, och överlämningen börjar inte förens barnen kommer in på avdelningen med sin eller sina vårdnadshavare. Ibland händer det att barn kommer in utan sina vårdnadshavare då denne är på en annan avdelning och lämnar ett syskon, däremot sluter hen då upp senare.

7.1 Alla barns lika förutsättningar

I följande intervjuutdrag talar pedagogerna om vad som är den centrala tanken angående kön/genus i arbetslaget.

Pedagog: "Jag tycker nog det är som du sa... (*Refererar till när en annan pedagog talade om alla barns lika förutsättningar*)... Ja men att alla ska ges samma förutsättningar. Ja alltså nu när jag sitter och tänker själv lite... Så tänker jag liksom att det är inte... Jag upplever det inte som uppdelat hos oss på samma sätt (*Dom andra pedagogerna gör medhållande ljud*). Vissa barn är de och det får de väldigt mycket hemifrån och sen kan vi göra vår del liksom men, och vissa har då samma sak som vi jobbar med hemifrån så det är lite olika med hur dom är och vad man har att jobba med. Men jag ser ju inte riktigt, vissa är ju mer åt att leka med vissa grejer och då tänker jag att då gör vi vår del genom att man ska erbjuda alla samma möjligheter och sen får man styra in dom för att dom ska testa på grejer och våga de så liksom...".
Intervjuutdrag 1.

I det här citatet kan man se att pedagogerna har en intention att sträva efter alla barns jämlika förutsättningar, något de återkom till flera gånger under intervjun (se intervjuutdrag 2). Detta sätt att ta sig an kön kan liknas vid en könsneutral pedagogik, vilken Eidevald och Lenz Taguchi (2011) beskriver som central idé att ge alla barn samma förutsättningar oavsett kön, exempelvis genom att könsneutralisera miljön och språket. Vi har dock inte sett några tecken på denna pedagogik i miljön på Solen. I överlämningsituationen hälsar pedagogerna barnen vid namn i 73 av 74 observationer. Ett bemötande som kan tolkas som ett personligt och individuellt bemötande där de subjektifierar barnen genom att benämna dem vid namn och på så sätt behandlar barnen lika. Den gången det inte sker tilltalar pedagogen barnet med "spindelmannen" då barnet har en spindelmannentröja på sig.

I intervjun beskriver pedagogerna överlämningen som en process vilken vi liknar vid det Markström (2005) kallar för transithall, en "plats" där hemmet och förskolan möts och som en zon där barnet går från familjebarn till förskolebarn. Målet är att överlämningen individanpassas genom att barnen utifrån sina behov, och tillsammans med vårdnadshavare och pedagoger, själva bestämmer dennes utformning. Under intervjun talar pedagogerna dessutom om de rutiner kring överlämningen de har och om vikten av dessa. Detta kan liknas vid det Frödén (2012) kom fram till i sin avhandling, där rutiner och repetitiva handlingar var en del i ett individbaserat sätt att möta barnen där kön gjordes icke-relevant. Exempelvis beskriver pedagogerna vinkningen som en central del av överlämningen och menar att det är en viktig del i barnens avsked av hemmet. Utdrag från intervjun visar också att det finns uttalade rutiner om att barnen ska vinka vid det stora vinkfönstret för att få stöd i överlämningsprocessen, detta då pedagogerna anser sig ha bättre möjlighet till överblick där. Inom den poststrukturalistiska teorin förstås inte rum endast som något fysiskt, utan rum och artefakter ses som diskursiva, de bär upp föreställningar och på så vis positioneras och positionerar man sig i rummet (Nordin-Hultman, 2004). De olika vinkfönstrena kan utifrån en poststrukturalistisk förståelse förstås som diskursiva, det vill säga att de bär på normer och föreställningar om hur man ska vinka vid överlämningen. Detta i sin tur skapar positioneringar som självständiga samt icke självständiga barn. I dessa situationer observerade vi att pedagogerna frågar barnen om de vill ha hjälp i form av deras sällskap vid vinkningen, vid några tillfällen ger pedagogen dock stöd utan att ha tillfrågat barnen eller att barnen verbalt efterfrågat stöd. Eidevalds (2009) observationer vid påklädnadssituationen visade att killar i större utsträckning än tjejerna fick hjälp utan att de efterfrågat detta. Resultaten i vår studie visar dock inte på några synliga skillnader mellan hur tjejer och killar behandlas i denna situation. Däremot tolkar vi det inte heller som att kön görs irrelevant, utan det faktum att alla barn ges liknande möjligheter till stöd vid överlämningen kan istället tolkas som ett upprätthållande av den rådande jämställdhetsnormen som finns i Sverige idag. Att det finns en rådande jämställdhetsnorm i Sverige tydliggör bland annat Tallberg Broman (2009) då hon beskriver de tankar och den politik om jämställdhet som verkat för förskolans framväxt samt för jämställdhet över lag i Sverige. Att det finns en jämställdhetsnorm på förskolan blir också tydligt när man läser förskolans läroplan där jämställdhet mellan könen är ett av de grundläggande värden man ska utgå från i sitt arbete (Skolverket, 2016).

7.2 Könade kategorier

Följande avsnitt kommer fokusera på språkliga uttalanden som kategoriserar barnen i överlämningen i förhållande till kön. Temat skiljer sig från det förra genom att vi i detta synliggör situationer i överlämningen där kön har en mer framträdande plats än i tidigare avsnitt. I vår studie används könade kategoriseringar i 15 av 74 observationer varav vårdnadshavare står för sju och pedagoger för åtta. Kategoriseringsorden som används är: tjejer, killar, gumman samt gubben och de används vardera tre gånger förutom killar som används sex gånger. Nedan redovisar vi två exempel ur observationerna där barnen kategoriseras som tjejer eller killar.

“Men titta nu kommer det två killar här som, kom får ni säga hej till My då” säger pedagogen när Mats och Milo kommer mot dem. Observationsutdrag 1

Redan innan Mia kommit in på avdelningen säger pedagogen ”Hej Mia” och hon svarar “hej”. Pedagogens fortsätter med ”God morgon.. oj oj oj, massa tjejer ju...hej!”. *(Säger det mot hallen där Mias mamma och syster är, men också My och hennes mamma)*. Observationsutdrag 2

Dessa observationsutdrag är exempel på när pedagogerna använder sig av kategorierna tjejer och killar vilka kan förstås som kategorier i förhållande till kön. Dessa kategoriseringar uppkommer då pedagogerna tilltalar Mats och Milo utifrån att de båda kan betraktas som killar och på så sätt skiljer dem från My, som betraktas som tjej. I den andra observationen sker en kategorisering av Mia, hennes syster och hennes mamma samt My och hennes mamma genom att benämna dem som tjejer. Även Odenbring (2010) fann i sin studie kategoriseringar utifrån kön, dessa utgick dock från föreställningar om egenskaper barnen förväntas ha beroende på kön. Utifrån våra observerade situationer sker kategoriseringarna dock inte utifrån egenskaper utan istället utifrån vilket kön pedagogerna uppfattar att barnen har.

Med ett feministiskt poststrukturellt synsätt utgår man inte från att språket representerar verkligheten, utan menar istället att språket representerar den bild av verkligheten vi har (Nordin-Hultman, 2004). Hur man talar till varandra visar på så sätt vilka normer som finns närvarande. I detta fall visar utdragen en norm om att det endast finns två kön vilka är varandras motsatser: tjej och kille. Dessa utdrag är båda exempel på hur barnen positioneras utifrån vilket kön de uppfattas ha genom att pedagogerna använder ord som står i ett dikotomt förhållande till varandra och som är varandras ömsesidigt uteslutande motsatser (Lenz Taguchi, 2004). Nordin-Hultman, (2004) betonar också att språket samt dess begrepp och kategorier inte endast är ett redskap för att få någonting sagt, utan att dessa även ger oss förutsättningar för vad vi kan kommunicera. Detta innebär att språket och, i detta fallet, dikotomin tjej/kille inte ger oss förutsättningar att uttrycka oss utanför dessa kategorier. Att tala i termer om tjejer eller killar gör på så sätt att man positionerar de man talar om eller till som antingen tjej eller kille och utrymme för andra sätt att identifiera sig görs inte, det finns inte plats för något annat i en dikotomi. Genom att benämna någon som tjej gör att man också betonar att vad hen inte är, exempelvis kille men man utesluter också även andra sätt att identifiera sig som faller utanför dikotomin, som ickebinära. Att generaliserat benämna en grupp individer som “tjejer” eller “killar” ses inom den feministiskt poststrukturella teoribildningen dessutom som problematiskt då nyanserna inom kategorierna på detta vis osynliggörs och man blir objektifierad i sitt kön istället för att bli bemött som subjekt (Karlsson, 2003). En positionering som resultaten visar inte enbart berör barnen utan också

vårdnadshavarna, vilka i sin tur också har visat sig bidra till att positionera barnen utifrån kategorierna tjejer och killar.

7.3 Upprätthållande av traditionella normer

I denna del kommer vi ta upp språkliga uttalanden där olika normer i relation till barnens utseende aktualiseras i förhållande till att vara tjej och kille. Dessa menar vi står för en mer traditionell förståelse av hur respektive kön bör se ut.

Pedagogen går fram till fönstret där Liam och Mats står. “Två snyggingar här vid fönstret nu då, säger hon. Observationsutdrag 3

“Heej sötnos” säger pedagogen när Mia kommer till bordet. Observationsutdrag 4

I observationsutdrag 3 benämns de två killarna som snyggingar, detta sätt att prata med barnen förekommer endast vid detta tillfälle och då till dessa två killar. Att som i observationsutdrag 4 benämna en tjej som sötnos förekommer två gånger och endast i relation till Mia. Vi har valt att förstå dessa yttringar i observationsutdrag 3 och 4 i förhållande till varandra. Detta då pedagogerna använder olika ord för att beskriva barnen genom att kalla Liam och Mats för snyggingar och Mia för sötnos. Hopper och LeBaron (1998) menar att könsmarkeringar finns i vårt språk och att dessa är mer eller mindre tydliga. Dessa förekommer dels genom tilltalsnamn som Mia och Mats, dels genom att adressera någon som “hon” respektive “han” men även genom att vi positioneras i förhållande till kön genom olika beskrivningar om kvinnor och mäns utseende och Hopper och LeBaron (1998) menar på så sätt att “gender creeps into talk” (s. 61). De tar vidare upp exempel på könade utseendebeskrivningar i förhållande till kvinnor, beautiful, stunning och till män, handsome, hunk. Utifrån detta kan de olika utseendebeskrivningarna snygging och sötnos förstås som positioneringar utifrån språkliga begrepp som bär på och synliggör traditionella normer om hur tjejers respektive killars utseende beskrivs och att dessa normer kring utseendet upprätthålls genom utlåtandet. Vidare vill vi ta upp ett exempel som vi menar visar på hur traditionella normer kring tjejers utseende, i detta fall i förhållande till frisyr, upprätthålls.

My och hennes mamma kommer in på avdelningen där de stannar och pratar med en pedagog och pratar om morgonen. Mamman säger sedan: “Sen har vi tofs också, “ja tofs, ojoj” säger pedagogen och en annan pedagog fyller i med imponerande ljud. “Vilka grejer tofs är” säger den första pedagogen och fortsätter: “Jag har med en tofs men bara en liten, nästan en fusktofs, inte alls en sån stor och fin som du”. Observationsutdrag 5

Davies (2003) menar att kläder och frisyrer är tydliga markörer som skiljer kvinnligt och manligt åt och att barn genom dessa kan positionera sig samt att även vårdnadshavare, utifrån hur de klär sina barn, positionerar dem. I situationen ovan kommer My till förskolan med en tofs vilket mamman uppmärksammar pedagogerna på. En pedagog ger My komplimanger för tofsen i förhållande till att den är stor samtidigt som hon talar om att den egna inte är lika fin då den är en liten tofs. Genom att benämna sin egen som fusktofs kan man förstå det som att en liten tofs inte är riktig och därför inte lika mycket värd som en stor tofs. I en feministisk poststrukturell förståelse ses språk som en social konstruktion och inte som något som speglar verkligheten (Nordin-Hultman, 2004). Istället visar språket talarens sanning om hur tofsar bör se ut, vilket i detta fall, även bygger på en norm om att långt hår representerar femininitet.

Genom att på detta sätt tala om tofsen bidrar pedagogen till att upprätthålla normer om långt hår och positionerar My utifrån traditionellt feminina könsnormer.

7.4 Motstånd mot traditionella normer

I denna del fortsätter vi belysa språkliga uttalanden där olika normer i förhållande till tjejer och killar aktualiseras. Denna del skiljer sig dock från delen ovan då vi istället främst redovisar och analyserar delar av resultatet ur observationerna och intervjun som synliggör ett motstånd mot traditionella normer om kön även om visst upprätthållande av dessa också förekommer i analysen.

Pedagog: “Vi tänker väl att alla ska ges samma förutsättningar...oavsett”. “Ja det pushar vi jätte mycket ... Alltså vi pratar ju väldigt mycket om det här att det finns inga tjejleksaker, inga tjejfärger... Killarna har nagellack, alltså det höjer ju vi väldigt mycket... Alltså öppet inför dom andra så att man känner liksom att det är något som alla har tillträde till” fortsätter en annan pedagog. Den första pedagogen inflikar “Man ska få vara den man är” och den andra pedagogen fortsätter: “Aa. Och att killar får ha klänningar och man klär ut sig. Annars vi har haft barn som har kommit... Killar som har kommit i klänningar och att man liksom “a” (*Rycker på axlarna*). “Det är ju inget konstigt det” säger den första pedagogen igen. Intervjuutdrag 2

I intervjuutdraget går det att urskilja att pedagogerna ger uttryck för en uppfattning om att det inte finns något som är typiskt killigt eller tjejigt i förhållande till leksaker, aktiviteter och kläder samt att de kan påverka barnens förståelser av detta genom att ge dem tillträde till olika material. Detta kan liknas vid den feministiska poststrukturella förståelsen av hur kön skapas, att vad som uppfattas som tjejigt och killigt är sociala konstruktioner (Lenz Taguchi, 2004). I intervjuutdrag 2 går det även att urskilja olika tankar om hur barnen ska kunna ges lika förutsättningar oavsett vilket kön. Pedagogerna menar dels att de höjer öppet inför dem andra då exempelvis killar kommer med klänning eller med nagellack till förskolan. Att som kille använda sig av feminina markörer, exempelvis kläder eller nagellack, kan förstås som ett normbrytande beteende och som något killar ska ges tillträde till. Genom att höja detta visar de att könsöverskridande utseende är något positivt och önskvärt. Samtidigt menar pedagogerna att könsöverskridande utseenden inte ska vara något konstigt. Genom att endast ge exempel relaterade till killars könsöverskridande utseende kan man förstå det som att maskulinitet är normen, något som synliggörs genom att tjejers könsöverskridande utseenden inte uppmärksammas eller ens exemplifieras. Eidevald (2009) menar att det finns en hegemonisk maskulinitetsnorm i samhället och att det innebär att det som betraktas som maskulint ges större värde än det som betraktas feminint. Utifrån detta kan man förstå det som att tjejers könsöverskridande utseende inte nämns eftersom det inte betraktas som avvikande i lika hög grad när en tjej genom utseende eller beteende positionerar sig i enlighet med manliga attribut, som när en kille positionerar sig i enlighet med feminina attribut och på så sätt bryter mot den hegemoniska maskulinitetsnormen.

Nedan kommer vi att redovisa ett intervjuutdrag där pedagogerna pratar om hur de arbetar med genus i förskolan.

“Och så stöttar vi ju och hjälper varandra... Alltså just det här för när vi gör, när vi läser dom här jul, alltså luciaverserna till exempel. Då ska ju mamma baka kakor och då stoppar vi in att då ska pappa baka kakor (*Medan hon pratar säger en annan pedagog att man också kan säga brandtant*). Ni vet såna där grejer. Små små

förändringar /.../ Att man liksom a just det. Att man liksom..” En annan pedagog fortsätter: “Att man ruckar lite på” och en tredje pedagog fyller i: “Könsmönster”. Övriga pedagoger håller med och en säger: “Och att man behöver hjälp i det själv också ibland. För jag kan känna att man... I ibland så... Hamnar man där”.
Intervjuutdrag 3

Detta intervjuutdrag visar på att det finns en medvetenhet hos pedagogerna om att det sätt de talar på påverkar barnens syn på kön bland annat genom att de säger att de behöver hjälp med att uppmärksamma könsstereotypa uttalanden. Man kan också förstå det som att pedagogerna ger uttryck för en kompensatorisk genusstrategi. Detta då de verkar vilja kompensera traditionellt sett kvinnliga aktiviteter med ett manligt subjekt och ett traditionellt sett manligt yrke med ett kvinnligt subjekt, samt att de uttryckligen säger att de vill “rucka lite på” könsmönsterna (Eidevald och Lenz Taguchi, 2011).

Följande observationsutdrag kan även de ge uttryck för ett kompensatoriskt arbetssätt.

Marcus kommer in på avdelningen men en tofs i håret och pedagogen utbrister: ”Vad fin du är idag!” “Aa” säger Marcus, “Aah” säger pedagogen. Observationsutdrag 6

“Har du en cool fläta idag?” säger pedagogen till Therese som svarar: “Aaa... Och idag har jag fått öppna den första chokladbiten”. Observationsutdrag 7

Dessa observationsutdrag kan förstås i likhet med ovanstående (se observationsutdrag 5) i den mån att frisyrier kan ses som sociala markörer med vilka man kan positionera sig i förhållande till exempelvis femininitet eller maskulinitet. Både tofs och fläta kan traditionellt sett ses som feminina markörer (Davies, 2003). I ovanstående exempel kan man se hur pedagogen värderar Marcus utseende som fint när han kommer till förskolan med tofs i håret. Detta kan förstås som normbrytande i relation till killar då ingen annan kille har tofs, samt på grund av att pedagogerna inte värderar några andra killars frisyrier under tiden för vår studie. Det kan också förstås som ett normbrytande i relation till maskulinitetsnormer då killar traditionellt sett inte har tofs. Enda gången en annan killes frisyr kommenterades var när Gustav hade varit och klippt sig och pedagogen sa: “Nyklippt och allt”, men sedan inte kommenterade det mer. Genom att lyfta detta visar pedagogen att normbrytande utseende är något positivt och önskvärt vilket även intervjuutdrag 2 tyder på. Detta kan man förstå genom hur Lenz Taguchi (2000) i stöd av Foucault beskriver att uppmärksammandet av avvikande beteenden synliggör rådande normer. I det här fallet kan vi alltså förstå det som att pedagogerna synliggör normer om killars utseende genom att uppmärksamma det avvikande: tofsen. De ord pedagogerna använder i relation till barnen är också intressanta att se närmare på då språket inom den feministiskt poststrukturella teorin inte ses som neutralt, utan bär på normer och hierarkier (MacNaughton, 2005). Som vi nämnde tidigare har Marcus och Therese tofs respektive fläta, vilka båda kan förstås som feminint kodade markörer. Ändå blir Therese som kan betraktas som tjej omnämnd med ett traditionellt sett maskulint ord, cool, och Marcus som kan betraktas som kille blir omnämnd med vad som kan ses som ett traditionellt feminint ord, fin. Detta kan förstås på flera sätt. För det första kan man tolka det utifrån vad Eidevald och Lenz Taguchi (2011) kallar kompensatorisk pedagogik vilket beskrivs som en genuspedagogisk inriktning med målet att ge tjejer möjligheter att träna maskulina egenskaper och vice versa. Så genom att benämna barnen med könsöverskridande ord kan man tolka det som att pedagogerna genom sina uttalanden försöker underlätta för barnen att positionera sig i enlighet med det andra könets egenskaper. På samma sätt kan pedagogernas könsöverskridande sätt att benämna Marcus som fin förstås som ett motstånd mot den hegemoniska maskulinitetsnormer som finns i vårt samhälle. Samtidigt kan uttalandet att

Therese är cool förstås som ett upprätthållande av samma hegemoniska maskulinitetnorm då man kan förstå det som att pedagogerna lyfter och därmed värderar det maskulina ordet "cool" högre än exempelvis det feminina ordet "fin" i förhållande till Therese. Utifrån dessa olika förståelser kan man se att pedagogerna både upprätthåller och utmanar den hegemoniska maskulinitetsnormen samtidigt som uttalandena visar att det finns en möjlig medvetenhet om att man genom språket kan förändra traditionella könsroller.

Nedan kommer vi att lyfta några exempel ur observationerna som enligt vår förståelse också de utmanar och upprätthåller olika normer om kön, fast i relation till de kläder barnen har på sig.

"Kolla vad jag har på mig" säger Therese. "Jaa jag seer" svarar pedagogen. (*Hon låter intresserad men går inte längre in på samtalet*). "Nya kläder" säger Therese och pedagogen svarar: "Aah, toppen" och börjar sedan prata om annat. Observationsutdrag 8

"Heej" säger Therese och pedagogen säger "Hej hej" och fortsätter: "Å du har den goa västen på dig idag med. Den som värmer så bra..." Therese och hennes pappa går till fönstret och vinkar. Observationsutdrag 9

"Hej Marcus, men det var värst vad du var stilig idag då" säger en pedagog. En annan pedagog fortsätter "Ja en fluga å randiga byxor idag... Oj vad fint. Ska du på fest eller?". "Mamma. Nä mamma har köpt nya kläder" svarar Marcus. Pedagogerna gör "ooh" ljud medan han pratar och då han är klar säger hon "Är du helt ny nästan idag då?" och Marcus säger "Jaa" och ger ifrån sig ett litet skratt och pedagogen säger "Så stilig" /.../ "Hej Glader" säger en annan pedagog när Marcus kommer mot henne vid lilla bordet, han hoppar och säger "Hej!". "Är det bra?" säger pedagogen och fortsätter "Å så vackert här då... Nämen oj, snyggt! Har du varit på fest eller?". "Nej det har jag inte men mamma har köpt dom hära och den här" säger Marcus. "Är det sköna kläder då?" frågar pedagogen och han säger "Aa aa aa" samtidigt som han hoppar. "Kan du böja på benen å får jag se" säger pedagogen och han visar, "Ah de kan du" säger hon. /.../ Pedagogerna frågar om han har ätit frukost, vilket han har. "Du åt bara frukost hemma du..... Finfrukost! Om man är så tjusig som du idag". Observationsutdrag 10

I de ovanstående observationsutdragen kan man se att pedagogerna talar till Marcus och Therese på lite olika sätt. När Marcus kommer till förskolan i färgglada randiga byxor och fluga möts han av flera kommentarer som enligt Hopper och LeBaron (1998) kan beskrivas som feminint kodade könsbeskrivningar: vacker, tjusig och fin. Men han blir även beskriven med maskulint kodade könsbeskrivningar som stilig och snygg. Detta skiljer sig från det bemötande Therese får då hon uppmärksammar pedagogerna på sin nya, ljus beigerosa väst gjord i fuskpäl. Istället för att kommentera västen undviker pedagogerna i observationsutdrag 8 att kommentera klädernas utseende och kommenterar i observationsutdrag 9 endast västens funktion. Alla tre ovanstående observationsutdrag kan dessutom liknas vid de strategier Eidevald fann att pedagoger använde sig av då de arbetade med genus i förskolan (Eidevald & Lenz Taguchi, 2011). Kommentarer till Therese kan liknas vid könsneutrala strategier eftersom pedagogerna undviker att kommentera klädernas utseende eller väljer att fokusera på klädernas funktion. Exemplet med Marcus kan istället förstås som en kompensatorisk strategi då pedagogerna också använder sig av traditionellt sett feminina ord för att berömma hans kläder och på så sätt bryter mot könsnormen. Hur kan vi då förstå pedagogernas ovilja att kommentera Therese kläder utifrån en utseendespekt då de vid upprepade tillfällen gör det med Marcus? Detta ska vi analysera vidare i stöd av ett

utdrag från intervjun, där pedagogerna fått frågan hur de ser på hur barn utvecklar könsidentitet och där samtalet kommit att handla om utseendeattribut i förhållande till kön.

Pedagog: "Vi har ju föräldrar som vill att... Vi vill ju inte berömma deras kläder... "Nej" inflikar en annan pedagog. "Vi vill berömma deras egenskaper. Vi har ju föräldrar som vill att vi ska säga: Åh vilken fin klänning du har idag! Men vi gör ju inte det" fortsätter pedagogen. Intervjuutdrag 4

I detta citat nämner pedagogerna att de inte vill kommentera barnens kläder. Detta skapar en förståelse för varför pedagogerna väljer att inte kommentera Therese kläder ytterligare, samt att istället för att kommentera västens utseende, kommenterar dess funktion. Däremot gav två pedagoger kommentarer på Marcus kläder vid upprepade tillfällen, vilket går emot uttalandet om att inte kommentera barnens kläder. Davies (2003) menar att då vuxna vill lösgöra tjejer från förtryckande könsnormer är det de negativa aspekterna av femininitet som de vill motverka, exempelvis utseendefixering och lågmäldhet. Utifrån detta kan man förstå pedagogernas val att inte kommentera Therese kläder som ett motstånd mot att positionera henne inom denna femininitetsnorm. Denna förståelse ges stöd utifrån det pedagogerna säger i utdraget av intervjun då de framhäver att de inte vill kommentera barnens kläder samtidigt som de väljer att använda exemplet "åh vilken fin klänning du har" i relation till vad de inte vill säga. Ett sådant uttalande kan förstås som menat till en tjej, som vanligtvis är den personen som bär klänning och på så vis förstärks förståelsen av att det är tjejernas kläder som inte ska kommenteras. Detta är också intressant i förhållande till maskulinitet som norm, där det blir viktigast att tjejerna förändras för att passa in i den manliga normen eftersom att det som betraktas som maskulint ges ett högre värde. Genom denna förståelse kan man se det som att pedagogerna, när de väljer att inte positionera henne i förhållande till traditionellt feminina normer om utseende, upprätthåller den hegemoniska maskulinitetsnormen. Samtidigt kan man förstå det som att pedagogerna gör motstånd mot hegemonisk maskulinitet genom att uppmärksamma Marcus utseende samt benämna detta med traditionellt feminina ord.

I observationsutdrag 10 går det däremot att se att pedagogen efter att hon sagt "å så vackert här då" frågar om kläderna är sköna och på så vis tar bort fokuset på klädernas utseende och istället fokuserar på dess funktion. Detta kan kopplas ihop med intervjuutdrag 3 där en pedagog säger att de försöker tänka på hur de talar med barnen, men att det inte alltid är så lätt. Utifrån detta uttalande kan man tolka det som att pedagogen mitt i samtalet kommer på sig själv med att uppmärksamma klädernas utseende vilket de säger att de inte vill göra och därför istället ändrar inriktning på samtalet. Detta visar att pedagogerna har en medvetenhet om att det sätt man talar på påverkar barnen, en medvetenhet som visar sig redan i samtalen om Therese väst. Att pedagogerna vill undvika att objektifiera barnen utifrån deras kläder kan även förstås vara ett uttryck för den jämställdhetsnorm som vi berörde i 7.1.

Sammanfattningsvis visar vår studie att pedagogerna har en strävan att verka för alla barns lika förutsättningar och genom detta urskiljs en jämställdhetsnorm på avdelningen. Vårt övriga resultat har dock visat sig strida mot denna jämställdhetsnorm genom att vi funnit att pedagogerna använder sig av könade kategoriseringar, vilka ger uttryck för en tvåkönsnorm. Studien har också visat att det på avdelningen finns normer om femininitet samt hegemonisk maskulinitet som norm, något som kommer till uttryck genom att pedagogerna både upprätthåller och utmanar traditionella normer om kön vilket kan strida mot jämställdhetsnormen. I diskussionen kommer vi vidare diskutera normernas motstridighet (se 8.1).

8 Diskussion

Som vi i inledningen av denna text redogjorde för har denna studie som syfte att undersöka hur pedagogerna bemöter barnen vid överlämningen ur ett genusperspektiv samt vilka tankar de har om kön och genusarbete. Detta på grund av tidigare erfarenheter där vi uppfattat könsstereotypa uttalanden i just denna situation, men även eftersom tidigare forskning har pekat på skillnader i pedagogers bemötande mellan tjejer och killar. För att få kunskap om detta har vi utgått från frågeställningarna:

- På vilka sätt bemöter pedagogerna barnen vid överlämningen i förskolan och är det någon skillnad mellan bemötandet av tjejer och killar?
- Vad har pedagogerna för tankar om kön och genusarbete samt vilka normer kopplade till kön går det att urskilja i deras tankar och i pedagogernas bemötande av barnen?

I denna sista del av vår studie kommer vi inledningsvis sammanfatta och ge svar på våra frågeställningar. Därefter kommer vi diskutera studiens viktigaste resultat utifrån rubrikerna Tvåkönsnorm, Normernas motstridighet samt Överlämningen som situation. Avsnittet kommer sedan avslutas med en reflektion över studiens tillämpbarhet på förskolan samt med en diskussion gällande studiens konsekvenser för förskolan.

8.1 Resultatdiskussion

Utifrån våra observationer och intervjuer valde vi att tematisera resultatet utifrån fyra teman: Alla barns lika förutsättningar, Könade kategorier, Upprätthållande av traditionella normer samt Motstånd mot traditionella normer. Dessa teman visar på olika normer som är närvarande på avdelningen Solen i överlämningssituationen. Ur resultaten går det inte att dra några generella slutsatser om hur pedagogerna bemöter barnen utifrån kön på Solen, det vi kan göra är att lyfta de generella mönstren i förhållande till kön vi funnit i denna situation och diskutera dess konsekvenser. Bland annat har vi kommit fram till att det på Solen finns en jämställdhetsnorm, detta genom att pedagogerna i intervjun betonar att det mest centrala i arbetet med genus är att barnen ska ges lika förutsättningar oberoende av kön. Resultatet har också visat en rådande tvåkönsnorm på Solen genom att pedagogerna använder sig av de könade kategoriseringarna tjejer och killar samt genom att de riktar sitt jämställdhetsarbete mot denna dikotomi och inte mot att lösa upp kategorierna, något vi kommer att diskutera närmare i 8.1.1 *Tvåkönsnorm*. Att man genom språket upprätthåller normer har också visat sig genom att pedagogerna benämner barnen med könsmarkerade ord vilka positionerar barnen som antingen feminina eller maskulina. Dock har resultatet visat att pedagogerna upprätthåller normer om tjejers utseende i relation till tjejer, medan normer om killars utseende istället visat sig utmanas i relation till killar. Den sista normen vi valt att lyfta är hegemonisk maskulinitet som norm, vilken synliggörs genom att pedagogerna utmanar den i relation till en kille, men upprätthåller den i relation till en tjej samt genom att de i intervjun endast exemplifierat killars könsöverskridande utseende och inte tjejernas vilket synliggör att det inte betraktas som avvikande i lika hög grad när en tjej positionerar sig i enlighet med maskulina attribut som när en kille positionerar sig i enlighet med feminina. Vår viktigaste resultat och således svaren på våra frågeställningar är att vi inte kommit fram till några större skillnader i pedagogernas sätt att umgås med barnen i överlämningssituationen. De rutiner överlämningen visat sig ha och som pedagogerna betonat, såsom vinkningen och stöttningen, men även att hälsa barnen välkomna genom att nämna barnen vid namn, har inte visat på några skillnader

mellan könen. Vi utesluter dock inte att överlämningen som situation har haft en inverkan på vårt resultat och kommer därför diskutera detta vidare i 8.1.3 *Överlämningen som situation*. De skillnader vi sett i bemötandet har dock legat i språkliga uttalanden i form av könskategoriseringar samt uttalanden i förhållande till barnens olika utseendeattribut. Utifrån resultatet har vi kunnat urskilja en jämställdhetsnorm, tvåkönsnorm, hegemonisk maskulinitet som norm och femininitetsnormer samt att det finns motstridigheter mellan dessa då pedagogerna både upprätthåller och gör motstånd mot dem samtidigt som de konkurrerar med varandra, något vi kommer diskutera närmare i avsnitt 8.1.2 *Normernas motstridighet*.

8.1.1 Tvåkönsnorm

I vår studie fann vi att pedagogerna använde sig av de könade kategoriseringarna tjejer och killar då de talade med barn och om barn. Detta analyserade vi utifrån den feministiska poststrukturella synen på språk som en icke objektiv beskrivning av en verklighet utan att språket istället visar på hur vi lärt oss att uppfatta denna (Nordin-Hultman, 2004). Att använda sig av kategorierna tjejer och killar visar på så sätt att det finns en uppfattning om att det endast finns två kön vilket synliggör en tvåkönsnorm. Vad har detta för några konsekvenser? Davies (2003) menar att så som samhället är organiserat, att vi bland annat könsbestäms vid födseln som antingen tjej eller kille samt genom indelningen tjej- och killtoalletter, har det bidragit till starka normer om att det endast finns två kön samt att dessa är varandras motsatser. Hon menar att detta inom det västerländska tänkandet blivit en självklarhet och hon utmanar denna förståelsen genom att argumentera för att denna självklara tvåkönsnorm är en följd av sociala och språkliga strukturer. Vidare menar Davies (2003) att barn tillägnar sig förståelsen för vad som är manligt eller kvinnligt genom omgivningens sätt att peka ut manlighet och kvinnlighet genom bland annat språket samt upprätthållande och utmanande av normer. Genom det sätt vi talar till och interagerar med barn lär de sig på så sätt att tänka och agera utifrån normer om manlighet och kvinnlighet och utvecklar därigenom även sin könsidentitet. Detta innebär att pedagogerna, genom att upprätthålla denna tvåkönsnorm med sitt språkbruk bidrar till barnens förståelse av kön som en dikotomi, inom vilken pedagogerna positionerar barnen som tjej eller kille beroende på vilket kön de uppfattas ha. Detta är något den feministiska poststrukturella teoribildningen vill undvika, då man strävar efter att upplösa dikotomin kvinna/man och utmana förståelsen av kön som biologisk. Att fortsatt upprätthålla tvåkönsnormen tyder dessutom på en uppfattning om att tjejer och killar i grunden är olika vilket istället bidrar till att upprätthålla dikotomin. Samtidigt som pedagogerna upprätthåller tvåkönsnormen utesluter de även möjligheterna för barn, som inte känner en tillhörighet till det kön som omvärlden uppfattar att de har, att känna delaktighet och skapar på så vis också avvikelser. Vi menar därför att ett upprätthållande av tvåkönsnormen på så vis strider mot jämställdhetsnormen.

8.1.2 Normernas motstridighet

Resultatet visar inte att tjejer generellt sätt bemöts på ett sätt och killar på ett annat, utan visar på en motstridighet genom att pedagogerna både upprätthåller och gör motstånd mot konkurrerande normer. Exempelvis upprätthåller pedagogerna jämställdhetsnormen både genom att i många situationer behandla tjejer och killar lika samt genom att utmana maskulinitetsnormen. Samtidigt upprätthåller pedagogerna maskulinitetsnormen samt traditionella normer om tjejs utseende vilket strider mot jämställdhetsnormen eftersom att pedagogerna genom sitt sätt att tala kategoriserar och upprätthåller traditionella normer om kön och på så sätt behandlar barnen olika.

Som vi kom fram till i resultatet visar pedagogerna en motstridighet genom att betona en ovilja att berömma barnens kläder samtidigt som de komplimenterar en killes nya kläder, kommenterar vilka vi har tolkat som ett motstånd mot den hegemoniska maskulinitetsnormen. Det intressanta är att en tjej som också har nya kläder självmant för detta på tal utan att pedagogerna berömmar hennes nya väst. Pedagogerna ger genom detta en bild av att det är viktigare att utmana den hegemoniska maskulinitetsnormen i relation till killar än till tjejer, där denna norm istället upprätthålls när pedagogerna undviker att berömma en tjejs kläder. Detta är en slutsats vi drar i stöd av Davies (2013) som menar att man gärna undviker att upprätthålla sådant som ses som negativa feminina egenskaper, av vilka utseendefixering kan vara en. Detta kan på så sätt också förstås som ett motstånd mot femininitetsnormer. Handlandet kan också ses i ljuset av förskolans läroplan som betonar att man ska utmana traditionella könsnormer (Skolverket, 2016). Något man kan förstå det som att pedagogerna gör genom att uppmuntra en killes utseende och tona ned en tjejs. Samtidigt upprätthåller de i detta den hegemoniska maskulinitetsnormen vilken är en norm som strider mot jämställdhet mellan könen då den framställer maskulinitet som mer värt än femininitet. En konsekvens av detta kan bli att man undertrycker tjejers femininitet genom att inte uppmärksamma den eller genom att åsidosätta den till förmån för maskulinitet. Förskolans läroplan är på så vis komplicerad då dess tolkningsbara innehåll lätt kan öppna upp för motstridiga tankar. Denna situation får oss att undra om det på Solen ses som viktigare att utmana den hegemoniska maskulinitetsnormen i relation till killar än till tjejer och vi frågar oss vad detta kan bero på.

Som Tallberg Broman (2009) påpekar är förskolan inte frikopplad från politiken utan påverkas av denna, exempelvis genom lagar och styrdokument. Men förskolan påverkas också av de samhällsliga förändringar och debatter som pågår i samhället. Vi vill därför lyfta en satsning på jämställdhet och män som staten och Sveriges Kommuner och Landsting (SKL, 2017) har utformat. De menar att jämställdhetsarbetet över tid främst har handlat om att stärka kvinnors roll i samhället genom att ge kvinnor tillträde till manliga arenor, något som kan skapa jämställdhet mellan könen men som samtidigt upprätthåller både den hegemoniska maskulinitetsnormen och tvåkönsnormen. Satsningen handlar istället om att ge män tillgång till traditionellt kvinnliga arenor samt att upplysa om maskulinitetsnormer som skadliga för samhället, både genom att de bidrar till ojämställda förhållanden och våld samt till mäns psykiska ohälsa. Denna satsning menar vi är ett tecken på att samhället mer och mer arbetar mot att bredda synen på hur en man kan vara, vilket vi förstår det som att pedagogerna försöker göra genom att berömma en killes kläder samt att använda traditionellt feminina ord när de gör det. Vi anser att denna satsningen kan skapa en förståelse för pedagogernas agerande samtidigt som motstridigheten finns kvar då pedagogerna genom att endast fokusera på funktion och inte utseende gällande en tjejs kläder inte heller uppmärksammar olika nyanser av femininitet. Att som SKL och förskolan angripa jämställdheten utifrån detta sätt upprätthåller dock en tvåkönsnorm, vilket vi, med en feministisk poststrukturell utgångspunkt anser vara problematiskt. Problematiken grundar sig i att dikotomin kvinna/man upprätthålls genom att man fokuserar jämställdhetsarbetet utifrån tvåkönsnormen och på så sätt undergräver nya sätt att se på kön samt utesluter alla människor som identifierar sig utanför dikotomin.

Som vi tidigare tydliggjort visade resultaten på en motstridighet i hur pedagogerna arbetar mot alla barns lika förutsättningar och jämställdhet. Att det ofta används motstridiga strategier i detta arbete menar även Eidevald och Lenz Taguchi (2011). Dels visar pedagogernas bemötande av barnen samt intervjun på könsneutrala arbetssätt då de inte vill kommentera barns könsmarkörer, som kläder, och att de i observationerna benämner kläderna vid flera tillfällen könsneutralt eller fokuserar på klädernas funktion. Könsneutrala uttryck i förhållande

till kläder har främst skett i förhållande till en tjej som vi tidigare diskuterat i relation till hegemonisk maskulinitet (se föregående stycke). Samtidigt går det även att urskilja ett kompensatoriskt arbetssätt i pedagogernas bemötande av barnen då deras språkliga uttalanden i förhållande till kläder och frisyrer skiljer sig åt då det är en tjej eller kille. En tjej får kommentaren cool och en kille får kommentarerna fin, vacker och tjusig. Det kan förstås som att pedagogerna försöker uppmuntra det som traditionellt ses som feminint hos killar och använda traditionellt maskulint kodade ord för att uppmärksamma en tjejs utseende. Detta kompensatoriska arbetssätt ger pedagogerna även uttryck för i intervjuutdrag 3 då de exempelvis säger att de i julsånger byter ut “mamma bakar” till “pappa bakar”. När pedagogerna tillfrågas hur deras samtal i arbetslaget sett ut och om de pratat om hur de vill arbeta med kön och genus tar pedagogerna upp att de vill möjliggöra för barnen att testa olika aktiviteter och vara i olika gruppkonstellationer. De säger också att de vill “rucka på könsmönster” och tar upp julsånger samt att använda sig av ordet brandtant som exempel. Svaren på intervjun riktade sig mot vad pedagogerna kan göra men det gick inte att urskilja en aktiv roll hos barnen i detta arbete, dock kan det vara så att pedagogerna kan ha uppfattat det som att intervjufrågan riktade sig mot vad *de* kan göra. Det kompensatoriska arbetssättet kan ses som problematiskt då det upprätthåller en bild av att tjejer och killar i grunden är olika och därför behöver kompensera för de egenskaper de saknar. Detta kan resultera i att könsstereotyper förstärks. Ett könsneutralt arbetssätt blir istället problematiskt då det finns risk för att det maskulina hamnar i förgrunden och ses som det neutrala och eftersträvarsvärda (Eidevald & Lenz Taguchi, 2011). Vi frågar oss därför om man genom sådana arbetssätt kan leda till en mer jämställd förskola och på sikt ett mer jämställt samhälle? Detta ställer vi oss kritiska till av det faktum att dessa arbetssätt inte kritiserar dominerande strukturer och maktaspekter. Som vi tidigare synliggjort står normer inte utanför makt, utan normer påverkar hur vi handlar och hur vi tänker. Samtidigt finns det hierarkier mellan normer som exempelvis den hegemoniska maskulinitetsnormen, där maskulinitet står över femininitet. Hierarkier som exempelvis syns i julsångerna men som pedagogerna osynliggör genom att bara byta ut orden. Att byta ut “mamma bakar” mot “pappa bakar” osynliggör den traditionella normen om att kvinnor bör stå i köket och inte män. Att bortse från maktstrukturerna bakom normer och att inte göra barnen aktiva i arbetet med att själva få syn på dessa och kritisera dem, menar vi resulterar i att barnen inte själva ges möjlighet att förstå och förhålla sig till dominerande strukturer och maktaspekter vilket i längden leder till att man låtsas att de inte finns.

8.1.3 Överlämningen som situation

Som vi tidigare redogjort visar resultaten på förhållandevis få situationer där pedagogerna bemöter barnen olika utifrån kön vid överlämningen, vilket gör att vi vill skapa en förståelse för vilka faktorer som kan ha påverkat resultatet. Som vi tidigare nämnde menar Tallberg Broman (2009) att det finns starka jämställdhetsnormer i Sverige och i den svenska förskolan, något vi även urskilt i våra resultat. Pedagogernas medvetenhet om dessa normer kring jämställdhet kan vara en bidragande faktor till varför kön inte framträder så tydligt i vårt resultat. Dock har vi också funderat på vilken roll överlämningen som situation har på resultatet. Frödén (2012) undersökte vilken betydelse kön hade på en Waldorfförskola och fann att kön gjordes icke-relevant, detta då hon menar att det skedde en situerad könsavkodning. En situerad könsavkodning innebär inte att könets icke-relevans är något fast utan att det är något som sker på grund av att handlingar upprepas i specifika situationer. Det är ett repetitivt görande där situationer eller artefakter som annars kan uppfattas könade könsavkodas. Den studerade förskolan hade utarbetade och förutbestämda rutiner och aktiviteter som följde ett visst mönster vilka vi menar kan liknas vid överlämningen på Solen. Överlämningen på Solen har utarbetade rutiner som följer ett visst upprepande mönster och

både pedagoger, barn och vårdnadshavare är aktiva i detta upprepande. Utifrån detta menar vi att det faktum att rutinerna har ett stort fokus i överlämningen, kan ha bidragit till resultatet. Vår studie riktar sig dock endast till en situation och vi kan inte uttala oss om pedagogernas sätt att bemöta barnen utifrån kön i verksamhetens övriga situationer. Att använda ett genusperspektiv på överlämningen har dock varit intressant då vi har sett att det är flera aktörer, däribland vårdnadshavare, som är med och bidrar till upprätthållandet av normer om kön. Vidare skulle det vara intressant att undersöka i vilken del av verksamheten kön görs mest relevant samt att undersöka vilken påverkan verksamhetens struktur har i just den situationen.

8.2 Avslutande reflektion och studiens konsekvenser för förskolan

Avslutningsvis vill vi knyta an till Hopper och LeBarons (1998) begrepp "gender creeps into talk" (s.61), vilket är ett begrepp som betonar hur vi, ofta omedvetet, positionerar varandra som feminina eller maskulina utifrån könsstereotyper. Detta anser vi är talande för det resultat vi kommit fram till i den mening att vi i den här studien lyft hur pedagogernas sätt att tala positionerar barnen utifrån kön. När vi i intervjun talar om hur man använder språket i relation till kön säger dessutom en av pedagogerna att: "Man behöver hjälp i det själv också ibland. För jag kan känna att man, ibland så...hamnar man där" (se intervjuutdrag 3) och hon menar att man lätt talar könsstereotyp utan att man tänker på det. Ett citat som bekräftar Hopper och LeBarons tes om att vi omedvetet gör kön när vi pratar med varandra exempelvis genom att använda könsbestämda ord. Samtidigt betonar pedagogens uttalande vikten av att vara medveten om hur språket könsbestämmer de man talar till eller om, en medvetenhet vi menar är en början om man vill undvika att behandla människor könsstereotyp. I vår teoretiska utgångspunkt lyfte vi begreppet dekonstruera i förhållande till språkets roll i den feministiska poststrukturella teorin, samt vikten av att plocka isär ord för att kunna se på deras bakomliggande betydelser för att på så sätt synliggöra olika normer och hierarkier. Detta sätt att dekonstruera vill vi lyfta som ett verktyg i arbetet med kön i förskolan, fast genom en mer praktisknära förståelse av begreppet. Begreppet kan liknas vid att problematisera, men även vid pedagogernas uttryck i studien att "rucka" på något. Vi menar att man inte bara bör dekonstruera sina språkliga uttryck utan även de föreställningar man har om kön. Vi hävdar dock att detta inte är ett arbete som ska stanna hos pedagogerna utan något som man även kan använda i arbetet med barnen genom att dekonstruera våra egna samt barnens föreställningar om kön för att öppna upp kategorierna tjejer och killar och fler sätt att vara.

Som vi tidigare redogjort för gör detta arbete inget anspråk på att kunna generalisera resultatet till andra förskolor, detta innebär däremot inte att resultatet är irrelevant för andra inom förskolans värld att ta del av. Våra resultat visar på att förskolan inte står utanför normer i samhället, men även på att pedagogerna som arbetar på förskolan har tolkningsmöjligheter i förhållande till hur de ska arbeta för förskolans jämställdhetsarbete samt att olika arbetssätt kan motverka jämställdhetsarbetet. Detta då de normer vi funnit i våra resultat: jämställdhetsnorm, tvåkönsnorm, femininitetsnormer och hegemonisk maskulinitet som norm, kan verka parallellt i förskolan samtidigt som de kan konkurrera mot varandra. Vidare kan denna studie ses som ett verktyg för hur verksamma pedagoger inom förskolan kan se på sin egna praktik för att utveckla arbetet med kön där vi menar att barnen ska tillskrivas en självklar del. Detta då barnen inte står utanför dessa normer utan är viktiga aktörer för att kunna utmana dominerande strukturer och maktaspekter. För att komma igång med sitt genusarbete kan den feministiskt poststrukturella teorin användas som teoretiska glasögon för

att exempelvis få syn på och utmana de normer och hierarkier som vårt språk ger uttryck för. Här vill vi även lyfta fram queerteorin som ett ytterligare verktyg i arbetet med tvåkönsnormen. Teorin har dels sin grund i feministiskt poststrukturalism och har som växt fram genom ett missnöje mot bland annat tvåkönsnormen.

9 Referenslista

- Ahrne, G., & Svensson, P. (2015). Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 8-16). Stockholm: Liber.
- Alvehus, J. (2013). *Skriva uppsats med kvalitativ metod: En handbok*. Stockholm: Liber.
- Björk-Willén, P. (2017). The Preschool Entrance Hall: A Bilingual Transit Zone for Preschoolers. I A. Bateman., & C. Church. (Red.), *Children's Knowledge-in-Interaction, Studies in Conversation Analysis* (s. 169-187). Singapore: Springer.
- Björndal, C. R. P. (2005). *Det värderande ögat. Observation, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber.
- Broberg, M. (2017). Betydelsen av inskolning och trygghet för de yngsta barnen i förskolan. I I. Pramling Samuelsson & A. Jonsson (Red.), *Förskolans yngsta barn – perspektiv på omsorg, lärande och lek* (s. 33-55). Stockholm: Liber.
- Butler, J. (2006). *Genus ogjort. Kropp, begär och möjlig existens*. Stockholm: Nordstedts Akademiska förlag.
- Connell, R. W., & Messerschmidt, J.W. (2005). Hegemonic masculinity - Rethinking the concept. *Gender & Society*, 19(6), 829-859. doi: 10.1177/0891243205278639
- Davies, B. (2003). *Hur flickor och pojkar gör kön*. Stockholm: Liber.
- Dolk, K. (2009). *Bångstyriga barn: Makt, normer och delaktighet i förskolan* (Doktorsavhandling, Stockholms universitet Samhällsvetenskapliga fakulteten. Institutionen för pedagogik och didaktik, 19). Stockholm: Ordfront förlag.
- Eidevald, C. (2009). *Det finns inga tjejbestämmare - Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek* (Doktorsavhandling, Jönköping University, 4). Jönköping: School of Education and Communication, Jönköping University.
Tillgänglig: <http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:158528/FULLTEXT01.pdf>
- Eidevald, C. (2015). Videoobservationer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 114-127). Stockholm: Liber.
- Eidevald, C., & Lenz Taguchi, H. (2011). Genuspedagogik och förskolan som jämställdhetspolitisk arena. I H. Lenz Taguchi., L. Bodén. & K. Ohrlander (Red.), *En rosa pedagogik* (s. 19-31). Stockholm: Liber.
- Einarsson, J., & Hultman, T. (1984). *Godmorgon pojkar och flickor: om språk och kön i skolan*. Malmö: Liber.
- Emilson, A., Folkesson, A. M., & Lindberg, I. M. (2016). Gender Beliefs and Embedded Gendered Values in Preschool. *International Journal of Early Childhood*, 48(2), 225-240. doi: 10.1007/s13158-016-0162-4

- Eriksson-Zetterquist, U., & Ahrne, G. (2015). Intervjuer. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 34-54). Stockholm: Liber.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H., & Wängnerud, L. (2012). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Frödén, S. (2012). *I föränderliga och slutna rosa rum. En etnografisk studie av kön, ålder och andlighet i en svensk waldorfförskola* (Doktorsavhandling, Örebro Studies in Education, 35). Örebro: Örebro Universitet. Tillgänglig: <http://oru.diva-portal.org/smash/get/diva2:511708/FULLTEXT02.pdf>
- Grady, J., Ale, C. M., & Morris, T. L. (2012). A naturalistic observation of social behaviours during preschool drop-off. *Early Child Development and Care*, 182(12), 1683-1694. doi: 10.1080/03004430.2011.649266
- Hellman, A. (2010). *Kan batman vara rosa? Förhandlingar om pojkighet och normalitet på en förskola* (Doktorsavhandling, Gothenburg studies in educational sciences, 299). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. Tillgänglig: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/22776/2/gupea_2077_22776_2.pdf
- Hjerm, M., Lindgren, S., & Nilsson, M. (2014). *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. Malmö: Gleerups.
- Holmstedt Lothigius, A. (1997). *Små barn på daghem : en studie av personalens samspel med barn och föräldrar vid lämning, hämtning och fri lek* (Licentiatuppsats, Linköpings universitet, Institutionen för Pedagogik och Psykologi, 201). Linköping: Linköping Universitet.
- Hopper, R., & LeBaron, C. (1998). How Gender Creeps Into Talk. *Research on Language and Social Interaction* 31(1), 59-74. doi: 10.1207/s15327973rlsi3101_4
- Karlsson, I. (2003). *Könsgestaltningar i skolan. Om könsrelaterat gränsupprätthållande, gränsuppluckrande och gränsöverskridande* (Doktorsavhandling, Linköpings universitet, Institutionen för pedagogik och psykologi, 91). Linköping: Linköping Universitet. Tillgänglig: <http://www2.bibl.liu.se/liupubl/disp/disp2003/ibv91s.pdf>
- Lalander, P. (2015). Observationer och etnografi. I G. Ahrne & P. Svensson (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder* (s. 93-113). Stockholm: Liber.
- Lenz Taguchi, H. (2000). *Emancipation och motstånd: dokumentation och kooperativa läroprocesser i förskolan* (Doktorsavhandling, Stockholms universitet, Institutionen för individ, omvärld och lärande, 33). Linköping: Stockholms universitet. Tillgänglig: <http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:484893/FULLTEXT01.pdf>
- Lenz Taguchi, H. (2004). *In på bara benet. En introduktion till feministisk poststrukturalism*. Stockholm: Stockholms universitets förlag.

- Löfdahl, A. (2014). Förskollärarens metod och vetenskapsteori. I A. Löfdahl, M. Hjalmarsson & K. Franzèn (Red.), *Förskollärarens metod och vetenskapsteori* (s. 32-43). Stockholm: Liber.
- MacNaughton, G. (2005). *Doing Foucault in Early Childhood Studies: Applying Post-Structural Ideas*. London: RoutledgeFalmer.
- Markström, A. (2005). *Förskolan som normaliseringspraktik – en etnografisk studie* (Doktorsavhandling, Linköping Studies in Pedagogic Practices, 1). Linköping: Institutionen för Utbildningsvetenskap Linköpings universitet. Tillgänglig: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:223570/FULLTEXT01.pdf>
- Markström, A., & Simonsson, M. (2011). Constructions of Girls in Preschool Parent–Teacher Conferences. *International Journal of Early Childhood*, 43(1), 23-41. doi: <https://doi-org.ezproxy.ub.gu.se/10.1007/s13158-010-0024-4>
- Martinsson, L., & Reimers, E. (2014) Inledning. I L. Martinsson & E. Reimers (Red.), *Skola i normer* (s. 9-32). Malmö: Gleerups.
- Martinsson, L. (2014) Värdegrunder - normernas frigörelse. I L. Martinsson & E. Reimers (Red.), *Skola i normer* (s. 111-149). Malmö: Gleerups.
- Månsson, A. (2011). Becoming a Preschool Child: Subjectification in Toddlers During Their Introduction to Preschool, from a Gender Perspective. *International Journal of Early Childhood*; Dordrecht, 43(1), 7-22. doi: <http://dx.doi.org.ezproxy.ub.gu.se/10.1007/s13158-010-0022-6>
- Nordin-Hultman, E. (2004). *Pedagogiska miljöer och barns subjektskapande* (Doktorsavhandling). Stockholm: Liber.
- Odenbring, Y. (2010). *Kramar, kategoriseringar och hjälpfröknar. Könskonstruktioner i interaktion i förskola, förskoleklass och skolår ett* (Doktorsavhandling, Gothenburg Studies in Educational Sciences, 292). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. Tillgänglig: <http://hdl.handle.net/2077/22144>
- Rithander, S. (1991). *Flickor och pojkar i förskolan: Hjälpfröknar och rebeller*. Solna: Almqvist & Wiksell.
- Sandström, M., Stier, J., & Sandberg, A. (2013). Working with gender pedagogics at 14 Swedish preschools. *Journal of Early Childhood Research*, 11(2), 123-132. doi: 10.1177/1476718X12466205
- Skolverket. (2016). *Läroplan för förskolan Lpfö98. Reviderad 2016*. Hämtad från <https://www.skolverket.se/publikationer?id=2442>
- Sveriges Kommuner och Landsting. (2017). *Att stärka jämställdhetsarbetets inriktning mot män, pojkar och maskulinitetsfrågor: Överenskommelse mellan staten och Sveriges Kommuner och Landsting*. Hämtad 2017-12-20, från <https://skl.se/download/18.161e6dc81594045e395c008e/1484757864461/skl-och-regeringen-overenskommelse-man-och-jamstallldhet.pdf>

- Tallberg Broman, I. (2009). Mamma, Pappa, Förskolebarn. Om förskolan som jämställdhetsprojekt. I I. Wernersson (Red.), *Genus i förskola och skola: Förändringar i policy, perspektiv och praktik* (s. 61-83). Göteborg: Göteborgs universitet.
- Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur.
- Vetenskapsrådet. (2017). *God forskningssed*. Stockholm: Vetenskapsrådet.
- Yin, R.K. (2007). *Fallstudier: design och genomförande*. Malmö: Liber.
- Ärlemalm-Hagsér, E., & Pramling Samuelsson, I. (2009). Många olika genusmönster existerar samtidigt i förskolan. *Pedagogisk forskning i Sverige*, 14(2), 89-109.

10 Bilagor

10.1 Bilaga 1 - Observationsschema

Tid:	Personer:	Situation: Vad händer?	Reflektioner:

10.2 Bilaga 2 - Tillståndsblankett till vårdnadshavare

Anhållan om tillstånd för ert barn att delta i en undersökning inom ramen för ett examensarbete på förskolläraryrket vid Göteborgs universitet.

Hej!

Vi heter Ida och Martina och är förskollärestudenter vid Göteborgs universitet. Vi går nu vår sjätte termin och det är dags att skriva examensarbete. Arbetet motsvarar 10 veckors heltidsstudier och skall vara klart i januari 2018. Examensarbetets syfte är att undersöka pedagogernas interaktion med barn och vårdnadshavare i lämningsituationerna och vi utgår från frågeställningarna:

- På vilka sätt bemöter pedagoger barnen vid lämningen i förskolan?
- Vilka diskurser går det att urskilja i pedagogernas bemötande?

För att kunna besvara dessa frågor behöver vi samla in material genom observationer med ljudupptagningar samt fältanteckningar som metod, där vi som observatörer kommer vistas i rummet men inte delta i några interaktioner.

Vi har varit i kontakt med er förskolechef som i sin tur har gett oss rekommendationer att göra vår undersökning på er avdelning. Vi vill med det här brevet be er om tillstånd att observera och göra ljudupptagningar i interaktioner där ni och era barn ingår. Vidare information om etik och konfidentialitet kan ni läsa om på tillståndsblanketten.

Tack!

Ida Årstein & Martina Tornfalk

Tillståndsblankett

Undersökningen kommer att genomföras under max två veckors tid med start 16 november. Vi vill med detta brev be er vårdnadshavare om tillåtelse att Ni och ert barn deltar i den observation som ingår i examensarbetet. Alla barn, vårdnadshavare och pedagoger kommer att garanteras konfidentialitet. Vilken förskola som deltar i undersökningen kommer inte att namnges eller på annat sätt vara möjlig att urskilja i undersökningen. I enlighet med de etiska regler som gäller är deltagandet helt frivilligt. Ni och ert barn har rättigheten att intill den dag arbetet är publicerat, när som helst välja att avbryta deltagandet. Materialet behandlas strikt konfidentiellt och kommer inte att finnas tillgängligt för annan forskning eller bearbetning.

Vad vi behöver från er är att ni som barnets vårdnadshavare skriver under detta brev och lämnar det till en pedagog på avdelningen snarast möjligt.

JA Som vårdnadshavare **ger jag tillstånd** att jag och mitt barn deltar i undersökningen.
NEJ Som vårdnadshavare **ger jag inte tillstånd** att jag och mitt barn deltar i undersökningen.

Datum .....

.....
Vårdnadshavares underskrift/er.

.....
Barnets namn.

Har ni ytterligare frågor ber vi er kontakta oss via e-mail:

Ida Årstein: gusrstid@student.gu.se

Martina Tornfalk: gusmartto@student.gu.se

Med vänliga hälsningar,
Martina Tornfalk och Ida Årstein

Handledare för undersökningen är Osa Lundberg.
Kursansvariga lärare: Agneta Simeonsdotter Svensson,
E-mail: agneta.simeonsdotter@ped.gu.se

10.3 Bilaga 3 – Intervjufrågor

Intervjufrågor till arbetslag kring överlämningsrutiner:

1. Vad strävar ni efter i lämningen/mottagandet?
  - Vad anser ni vara viktiga moment i överlämningen?
2. Hur arbetar ni för att nå dit?
  - Hur tänker ni angående de olika vinkfönstren?

Intervjufrågor till arbetslag kring kön och genus:

1. Vad har ni för syn på barns könsskapande?
2. Har ni aktivt fört samtal om genus/kön i arbetslaget och funderat över genuspedagogik?
  - Vad har varit centrala delar i dessa samtal?
  - Hur har ni valt att gå vidare med detta i ert arbete?

Övriga frågor att ha i bakhuvudet då vi intervjuar kring kön och genus:

- Hur tänker ni om normer kring kön?
- Sammanfatta vad de sagt om deras syn på barns könsskapande och deras samtal/arbetssätt → Påverkar er syn på barns könsskapande ert arbete?